

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KALOVY V PRAZE

Úvod do studia historie

doc. PhDr. Jana Čechurová, Ph.D.

**JÓMŠTÍ VIKINGOVÉ V SEVERNÍM POLSKU:
REALITA A MÝTUS**

SEMINÁRNÍ PRÁCE

Tomáš Vlasatý

e-mail: sjaktak@nipax.cz

tel.: 608551022

5. 6. 2013

Obsah

1 – Úvod.....	3
1. 1. Cíl práce.....	3
1. 2. Jazyková výbava.....	3
1. 3. Dosavadní zpracování problematiky.....	3
2 – Prameny a literatura.....	4
2. 1. Kritika pramenů.....	4
2. 2. Kritika literatury.....	12
3 – Legendární Jómsborg a jómští vikingové.....	13
4 – Jómsborg v kontextu doby.....	15
5 – Výprava jómských vikingů do Švédska (cca 985).....	20
6 – Výprava jómských vikingů do Norska (cca 986).....	23
7 – Shrnutí a závěr.....	29
8 – Bibliografické údaje pramenů a literatury.....	30
8. 1. Prameny.....	30
8. 2. Literatura.....	32
9 – Obrazové přílohy.....	34
Mapy.....	34
Seznam bibliografie.....	35
Překlad pramenů typu A a B.....	37

1 – Úvod

1. 1. CÍL PRÁCE

Cílem této práce je komparace dvou hlavních pramenů (*Sága o jómských vikinzích; Příběh o Styrbjornu, švédském přeborníkovi*) s dalšími písemnými zdroji ze skandinávského prostředí. Výsledek této komparace by měl posloužit k vytvoření uceleného obrazu o historicitě tzv. jómských vikingů (*Jómsvíkingar*), kteří mohli v období let 967–1007 obývat severopolskou oblast Jóm (okolí dnešního Štětínského zálivu).¹ Jómští vikingové měla být přísně organizovaná jednotka elitních bojovníků, která se ve zmíněných hlavních pramenech idealizuje. Mýtus o tomto válečnickém fenoménu prošel dlouhým a komplikovaným vývojem, a chceme-li získat představu o historické realitě, musíme detailně prozkoumat skandinávskou ústní i literární tradici, stopovat jednotlivé prvky a rozhodovat o jejich původu.

1. 2. JAZYKOVÁ VÝBAVA

Autor je vybaven základní znalostí angličtiny, němčiny a skandinávských jazyků (dánštiny, norštiny, švédštiny). Je též amatérským překladatelem ze staroseverštiny. Všechny překlady pořizoval sám, není-li uvedeno jinak. V případě latinsky psaných textů čerpal z českých překladů, jsou-li u daného díla k dispozici, a v ostatních případech použil latinský slovník.

1. 3. DOSAVADNÍ ZPRACOVÁNÍ PROBLEMATIKY²

Problematikou jómských vikingů se dosud nejintenzivněji zabývali vědci z Dánska, Islandu, Německa, Norska a zejména z Polska. Výzkum tohoto problému v minulosti podléhal historickým trendům. Například během druhé světové války panovala tendence potvrzovat existenci jómských vikingů ve své nejfantastičtější podobě, zatímco po válce byla polskými vědci přítomnost skandinávských jednotek naprosto vylučována.

Ve starší době se nebral dostatečný ohled na výpovědní hodnotu skaldských básní. Zároveň byla odsuzována ságová literatura, což některé autory vedlo k popření existence jómských vikingů.³ To se změnilo v době, kdy se básně začaly hloubkově analyzovat, což bylo možné díky přelomovým dánským edicím Finna Jónssona. Zdokonalily se metody archeologického bádání, které zčásti potvrdilo zástavbu skandinávského typu ve Wolinu. Přesto dlouhou dobu vznikaly práce o jómských vikinzích jako dílčí studie. Teprve v posledních dvaceti letech byly o této problematice

1 Jména „Wolin“ (slovanský výraz) a „Jóm“ (skandinávský výraz) pochází z různých jazykových oblastí a jejich koexistence se vysvětluje tak, že označovaly rozdílné skutečnosti. Toponymum „Wolin“ bylo názvem pro město, zatímco „Jóm“ označoval Štětínský záliv (*Petrulevich* 2009, str. 87). Právě v této oblasti si měli jómští vikingové vystavět své proslavené město Jómsborg.

2 Viz *Seznam bibliografie* v příloze.

3 Viz WEIBULL, Lauritz. *Kritiska undersökningar i nordens historia omkring år 1000*, Lund, 1911: 178–95.

vydány tématicky zaměřené sborníky.⁴ V současné době se navzdory nedostatečnému archeologickému materiálu považuje skandinávské osídlení ve Wolinu za pravděpodobné.

2 – Prameny a literatura

2. 1. KRITIKA PRAMENŮ

Dobové a pozdější prameny se přirozeně vyčleňují na 4 skupiny:

A – SKALDSKÉ BÁSNĚ⁵

Skaldské básně představují skupinu původních pramenů a lze je považovat za spolehlivé. Jejich autoři byli velmi často svědky událostí, o kterých skládali.⁶ Vzhledem k faktu, že se často jedná o oslavné básně na vítězné panovníky, jsou mimořádně tendenční. Oprostíme-li se však od aristokratického *cliché* (např. nesčetné zmínky o panovníkově štědrosti a bojové dovednosti), mohou skaldské básně poskytnout množství cenných informací, které byly použity v pozdějších ságách. Předpokládá se, že básně nebyly při pozdějším zápisu ve vrcholném středověku měněny, což se usuzuje ze složitosti metrické struktury jejich veršů. Již na počátku je důležité předestřít, že ani jedna báseň explicitně nezmiňuje spojení „jómští vikingové“. Skaldské strofy udáváme v prozaické podobě.

Arnór jarlaskáld Þórðarson: *Hrynhenda* (Arn Hryn)⁷

Toto dílo je oslavnou básní na dánského krále Magnúse Dobrého. Je datováno zhruba do poloviny 11. století a je členěno do dvaceti strof. Nejzajímavější je strofa 12, která obsahuje nejstarší skandinávskou zmínku o jómské oblasti. Vypovídá o vypálení Jómzburgu roku 1043 a tatáž událost je zachycena v jiném Arnórově díle, *Básni na Magnúse* (Magnúsdrápa; Arn Magnandr; Jónsson 1912a, str. 313). Stojí za připomenutí, že básník nezmiňuje skandinávské, nýbrž slovanské osídlení.

4 Např.: LARSEN, Stein U. (ed.). *Striden om stedet: Hjørungavåg-slaget i norsk historie og kulturdebatt*, Ålesund 2006.

5 Překlady skaldských básní a runových nápisů můžete nalézt v příloze.

6 Prameny se kupříkladu shodují, že v bitvě u Hjørungavágu byli přítomni básníci Einar skálaglamm Helgason a Vígfús Víga-Glúmsson.

7 Jónsson 1912a, str. 306–11.

Bjarni byskup Kolbeinsson: *Báseñ na jómské vikingy* (Jómsvíkingadrápa; Bjbp Jóms)⁸

Toto dílo je jedním z nejucelenějších pramenů, ačkoli bylo složeno na počátku 13. století na motivy první verze *Ságy o jómských vikinžích*, kterou autor znal. Námět básně je na svou dobu unikátní – lyrický subjekt oslovuje neznámou ženu, které složil přísahu věrnosti, a zároveň hledá analogie v heroické legendě o jómských vikinžích, konkrétně ve Vagnově slibu vůči Ingibjörg.

Báseň zmiňuje většinu hlavních protagonistů *Ságy o jómských vikinžích* – Ákiho, Ásláka, Búa, jarla Eiríka, Geirmunda, jarla Hákona, Hávarða, Ingibjörg i jejího otce Þorkela, Sigvalda, Sigurða, Vagna a Vésetiho. Soustředí se zejména na norskou výpravu a okolnostem, které k ní vedly. Hodnota tohoto pramene je spíše literární než historická.

Einar skálaglamm Helgason: *Vellekla* (Eskál Vell)⁹

Jedná se o oslavnou báseň složenou na počest jarla Hákona Sigurðarsona. Finnur Jónsson datuje její vznik k roku 986 a v jeho edici je členěna do 37 strof. Pro tuto práci jsou podstatné především polostrofy 34–36, které se vztahují k Hákonovu boji s jómskými vikingy.

Tyto polostrofy se omezují na několik stručných informací. Z jihu připlouvají Búi a Sigvaldi a nabízejí Hákonovi bitvu, kterou jarl přijímá. Následující polostrofa naznačuje, že nájezdníci postrádají zbroje, což se dá vyložit faktem, že během bitvy nebo před jejím začátkem panovalo teplé počasí.¹⁰ Závěrečná polostrofa oslavuje Hákona jako obránce země, který pobil protivníky a jejich těla zanechal na bojišti havranům.

Eyvind skáldaspillir Finnsson: *Výčet Háleygjovců* (Háleygjatal; Eyv Há)¹¹

Jedná se o další oslavnou báseň složenou na počest jarla Hákona Sigurðarsona. Finnur Jónsson datuje její vznik k roku 985 a v jeho edici je členěna do 15 strof. Hodné pozoru jsou především strofy 13–14, které s největší pravděpodobností odkazují na invazi jómských vikingů do Norska. Informace jsou natolik strohé, že nezmiňují explicitně žádná jména, ačkoli se dá soudit, že „vládci země“ jsou myšleni jarlové Hákon a Eirík a že „elfem s mečem“ je jarl Sigvaldi.

8 Jónsson 1912b, str. 1–10.

9 Jónsson 1912a, str. 117–24. Einar navíc složil během bitvy v Hjørungavágu tři příležitostné strofy (*lausavísur*), kterými komentoval aktuální dění. Nejzajímavější informace přináší polostrofa 2^{1–4}, která explicitně zmiňuje Sigvaldiho: „Chci hledat jarla, jenž se odváží zvětšovat [počet] vlčího masa mečem, chci zaujmout místo na Sigvaldiho veslující přídí s kruhovými štíty (...)“ (Jónsson 1912a, str. 124). Podle *Ságy o jómských vikinžích* (Jvs xxxi) tuto strofu složil ve chvíli, kdy opouštěl jarla Hákona pro jeho chamtivost. Jarl strofu zaslechl a daroval básníkovi obchodnické váhy, které se promítly do básníkova příjmi *skálaglamm* („zvuk váhových misek“).

10 Za tuto informaci vřele děkuji PhDr. Jiřímu Starému, PhD. Srov. se *Ságou o jómských vikinžích* (Jvs xxxiv): „(...) mnoho z nich odložilo své oblečení, neboť bylo teplo (...)“.

11 Jónsson 1912a, str. 60–62. V tomto případě Jónsson překvapivě volí dřívější dataci, ačkoli ve svém díle vždy operuje s předpokladem, že se bitva v Hjørungavágu odehrála roku 986.

Tind Hallkelsson: *Báseň na Hákona (Hákonardrápa; Tindr Hákr)*¹²

Jedná se o oslavnou báseň složenou na počest jarla Hákona Sigurðarsona. Finnur Jónsson datuje její vznik k roku 987 a v jeho edici je členěna do 11 strof. Hlavním tématem je Hákonův boj s jómskými vikiny. Hákon je opět postaven do role panovníka, který brání Norsko před vnějším útokem, jenž je veden „z jihu“ a „z dálky“. Tuto invazi vedou na „dlouhých lodích“ dánsko-slovanští nájezdníci v čele s Búem a Sigvaldim, kteří jsou explicitně zmíněni.¹³ O podrobnějších informacích, např. Sigvaldově útěku, se báseň nezmiňuje.

Vagn Ákason: *Příležitostná strofa (Vagn Lv)*¹⁴

Ač je postava Vagna prameny často posouvána do pozadí, v *Sáze o jómských vikinzech* se objevuje strofa, která je tradičně připisována tomuto jómskému pohlavárovi. Finnur Jónsson datuje její vznik k roku 986. Strofa vychvaluje Búovu statečnost a vysmívá se Sigvaldiho zbabělosti.

Vígfús Víga-Glúmsson: *Báseň na jarla Hákona (Vígf Hákr)*¹⁵

Toto dílo je reprezentováno jedinou strofou, o níž není jasné, zda byla součástí honosné *drápy* na oslavu Hákona Sigurðarsona, či byla složena příležitostně. Finnur Jónsson datuje její vznik k roku 986. Zachycuje poslední okamžiky před samotným střetnutím norské flotily s jómskými vikiny. Jedná se o vůbec nejstarší pramen, který zmiňuje Vagna Ákasona.

Þórkel Gíslason: *Báseň na Búa (Búadrápa, ÞGísl Búdr)*¹⁶

Jedná se o oslavnou báseň na Búa Vésetasona, který představuje její hlavní postavu. Finnur Jónsson datuje vznik básně do 12. století. Její význam je zásadní, protože byla složena ještě před zapsáním *Ságy o jómských vikinzech* a pokud nereflektuje zájem o jómské vikiny na Islandu, tak ho přinejmenším iniciuje. Toto dílo bylo často využíváno a jeho přepracování můžeme spatřit například v královských ságách Snorriho Sturlusona.

Þórleif Rauðfeldarson: *Báseň na Hákona (Hákonardrápa; Þjorsk Hákr)*¹⁷

Toto fragmentární dílo bylo složeno kolem roku 986 na jarla Hákona Sigurðarsona. Vztahuje se k blíže nepopsané bitvě, kterou nemůžeme ztotožnit s bitvou v Hjörungavágu. Spojitost však

12 Jónsson 1912a, str. 136–8.

13 A to v polostrofech 2¹⁻⁴: „Búovi, který nebyl zastrašen strachem, a Sigvaldovi se nikdo nepostavil na odpor – myslím, že Njótové nabízející zařikávání hrotů přišli z daleka (...)“ a 10¹⁻⁴: „Když ochránci bitevních košil na Barðu zjistili, že Búi, zesilovač Viðriho počasí, skáče přes palubu (...)“.

14 Jónsson 1912a, str. 175.

15 Jónsson 1912a, str. 115. Vígfús složil během bitvy v Hjörungavágu navíc jednu příležitostnou strofu (Vígf Lv).

16 Jónsson 1912a, str. 536–8.

17 Jónsson 1912a, str. 132.

nelze ani vyvrátit. Báseň vyzdvihuje Hákonovy bojové schopnosti, mezi kterými zmiňuje zabití devíti vysoce postavených protivníků, kteří by mohli představovat, jak poukazuje Leszek Ślupecki, popravené jómské vikinky.¹⁸

Þórleif skúma Þórkelsson: *Příležitostná strofa* (Þskúm Lv)¹⁹

Tuto strofu, která je citována v *Sáze o jómských vikinzech*, datoval Finnur Jónsson k roku 986. Jómští vikingové jsou v ní popsáni jako Dánové a jako jejich velitelé jsou označeni Sigvaldi a Búi.

Þorvald Hjaltason: *Příležitostné strofy* (ÞHjalt Lv)²⁰

Tyto dvě příležitostné strofy, které Finnur Jónsson datoval k roku 985, jsou jedinými poetickými útvary, které se váží k bitvě na Fýriských polích. Nezmiňují jméno dánského velitele, ale je pravděpodobné, že se jedná o Styrbjórna. Je popisován jako „vlk“, který z touhy po majetku napadá Švédsko u hradu na Fýriských polích. Ačkoli je útočnickovo vojsko početnější, král Eirík ho poráží a velitele zabíjí.

Þórð Kolbeinsson: *Báseň na Eiríka* (Eiríksdrápa; ÞKolb Eirdr)²¹

Tato báseň oslavuje činy jarla Eiríka, syna norského panovníka jarla Hákona. Byla složena roku 1014, což znamená, že byla vytvářena s časovým odstupem. Bojem s jómskými vikinky se zabývají první čtyři strofy díla. Eirík je v nich popsán jako ochránce země, který se o výpravě dozvěděl s předstihem a který kolem Norska obrazně nastavuje štíty a kopí proti nájezdníkům. Svolává branné vojsko (*leiðangr*), s nímž poráží dánskou flotilu, a tak uklidňuje hospodáře, kteří se bojí o svou úrodu.

B – RUNOVÉ NÁPISY

Runové kameny, kterých se našlo ve Skandinávii několik tisíc, představují spolehlivý pramen pro studium duchovní kultury doby vikinské. Nápisy, které se na nich nacházejí, jsou naneštěstí velmi strohé, a proto jsou využívány zejména jako komplementární zdroje informací. Často vypovídají o kontaktech se zahraničím, což je vlastnost, která je pro tuto práci nesmírně přínosná. V textu budeme odkazovat na standardní označení runových nápisů uvedených v závorkách.

18 Ślupecki 2006, str. 908.

19 Jónsson 1912a, str. 111–12. Na tuto strofu navazuje v *Sáze o jómských vikinzech* příběh s kyjem, který si Þórleif vyrobil a kterým později zasáhl Vagna.

20 Jónsson 1912a, str. 111.

21 Jónsson 1912a, str. 203–6.

Runový kámen v Karlevi (Öl 1)²²

Tento runový kámen, který stojí na ostrově Öland, je postaven na památku jistého Sibbiho Fuldarsona, dánského vůdce. Nápis obsahuje také skaldskou strofu, která dokazuje významné postavení padlého. Kámen se velmi často dává do souvislosti s bitvou na Fýriských polích, třebaže jí explicitně nezmiňuje. Nelze však popřít, že kámen stojí na cestě, kterou se museli Dánové ke slavné bitvě vydat.²³ Proto se lze domnívat, že kámen byl vztyčen na zpáteční cestě do Dánska.

Runový kámen v Högby (Ög 81)²⁴

Nápis na tomto runovém kameni se zmiňuje o jistém bojovníku Ásmundovi, který zemřel v bitvě na Fýriských polích. Je velmi pravděpodobné, že bojoval na straně Eiríka Vítězného, poněvadž pocházel z rodiny usedlé v dnešním Östergötlandu, tedy v zemi tradičně přínaležející Švédsku.

Runové kameny v Hällestadu (DR 295, DR 296, DR 297)²⁵

Nápisy na těchto třech kamenech podávají pravděpodobně nejzajímavější zprávy. Vyprávějí o vůdci jménem Tóki Gormsson a jeho družině, která se zúčastnila bitvy na Fýriských polích. Nápisy jsou důkazy existence bojových bratrstev.

Runový kámen v Jellingu (DR 42)²⁶

Jedná se o kámen vztyčený králem Haraldem na památku krále Gorma a královny Pyry.²⁷ Král Harald jím však oslavuje také své činy. Nápis explicitně říká, že Harald dobyl Norsko a christianizoval Dánsko.

Runový kámen ve Sjörupu (DR 279)²⁸

Tento kámen byl vztyčen na jistého Ásbjörna, který se zúčastnil výpravy do Švédska a padl v bitvě na Fýriských polích.

Runový kámen v Sønder Vissing (DR 55)²⁹

Tento runový kámen byl vztyčen Tóvou, dcerou obodritského krále Mstivoje, na počest její

22 Söderberg, *Brate* 1900–06, str. 14–36.

23 Söderberg, *Brate* 1900–06, str. 35.

24 *Brate* 1911–18, str. 80–83.

25 Jacobsen, *Lis, Moltke* 1942, str. 347–50.

26 Jacobsen, *Lis, Moltke* 1942, str. 65–81.

27 Jedná se o krále Harald Modrozuba (*Haraldr blátönn*), který vládl Dánsku v letech cca 958–986/7.

28 Jacobsen, *Lis, Moltke* 1942, str. 332–4.

29 Jacobsen, *Lis, Moltke* 1942, str. 93–5.

matky. Na základě tohoto kamene se lze domnívat, že za Haraldovy vlády došlo ke spojení se slovanským Mstivojem. Kámen zároveň představuje zajímavý příklad osvojení si staroseverské pohřební tradice osobou, která pocházela ze slovanské kultury.

C - SÁGY

Tento islandský literární fenomén, který nemá ve světě obdoby, nebudeme rozebírat dopodrobna, protože kritika ság je obsažena v práci. Je však důležité vyčlenit základní skupiny ság, které v této práci zmiňujeme. Podstatné je to z toho důvodu, že staří Seveřané přikládali různým skupinám ság různý stupeň pravdivosti. Ságám sloužily jako prameny různé zdroje – ústní tradice, výpovědi věrohodných lidí a skaldská poezie.

Rodové ságy (*Íslendingasögur*)

Rodové ságy (též jako ságy o Island'anech) jsou anonymní. Odehrávají se na Islandu, v Grónsku, Vinlandu (Americe), Faerských ostrovech a například v Konstantinopoli. Týkají se rodů žijících na určitém území. Odehrávají se v době vikinské, ale zapsány byly až ve 13. století. Informace se před zapsáním dlouho předávaly ústní tradicí. Z toho důvodu je věrnost ság sporná.

Tyto ságy slouží nejen k zábavě, ale také k dodání autority islandským rodům, které v tzv. *Věku Sturlungů* bojovaly o moc. Ságy sloužily jako důkaz starobylosti rodu a dědičných práv na pozemky. Ze stejných mocenských důvodů podávají četná jména míst a usouvzažňují s nimi postavy, čímž dochází k socializaci krajiny. Činy, které se v ságách objevují, jsou nadsazené, ale ne neuvěřitelné. Hojně se v nich citují autorské básně. Tato skupina, která je charakteristická svou strohostí, je v práci reprezentována *Ságou o lidech z Eyru (Eb)* a *Ságou o Faeřanech (Fær)*

Královské ságy (*Konungasögur*)

Jedná se o autorskou literaturu, která vznikala ve 12. a 13. století. Hlavními tématy jsou životy králů. Autoři ve svých dílech odkazují na své prameny a dokazují jejich kvalitu. Snaží se o přesnou dataci a vědeckou chronologii. Autoři (např. Snorri Sturluson) si uvědomují, že v různých dobách byla vnímána realita odlišným způsobem. Hojně čerpají ze skaldských strof a vyprávění věrohodných, většinou vysoce postavených osobností. Jsou charakteristické dialogy a vysokou dramatičností. Tato skupina je v práci reprezentována *Výtahem ze ság o norských králich (Ágr)*, *Fagrskinnou (Fsk)*, *Ságou o Knýtlinzích (Knýt)*, *Sága o svatém Óláfu Snorriho Sturlusona (ÓHHkr)*, *Největší ságou o Óláfu Tryggvasonovi (ÓT)*, *Ságou o Óláfu Tryggvasonovi Snorriho Sturlusona (ÓTC)*, *Ságou o Óláfu Tryggvasonovi v knize Flateyjarbók (ÓTFlat)* a *Ságou o Óláfu Tryggvasonovi Odda Snorrasona (ÓTOdd)*.

Ságy o dávnověku (*Fornaldarsögur*)

Jsou anonymní ságy, které vznikaly od konce 12. až začátku 13. století až do 15. století. Jedná se o fantastický žánr, jehož hlavní postavy jsou legendární hrdinové. Jejich fantastičnost se odvíjí od doby vzniku. Objevují se v nich historické reminiscence. Hrdinové, které se v nich objevují, byli považováni až do 12. století za reálné a byli genealogicky spojovány s postavami tehdejších králů. Citují se v nich anonymní eddické písně. Tato skupina je v práci reprezentována *Ságou o Gautrekovi (Gautr)* a *Ságou o Hervaře (Heiðr)*.

Ságy o biskupech (*Biskupasögur*)

Jedná se o autorská díla, která oslavují životy světců a která nebyla sepsána dlouhou dobu po úmrtí hlavního hrdiny. Svou formou navazují na kontinentní hagiografii. V těchto ságách se vzhledem ke svému námětu objevuje zvýšený podíl zázraků. Tato skupina je v práci reprezentována *Ságou o Guðmundu Arasonovi (GbpA)*.

Dva hlavní prameny, které v této práci používáme, nelze jednoznačně zařadit:

*Sága o jómských vikinzech (Jvs)*³⁰

*Příběh o Styrbjornu, švédském přeborníkovi (Styrb)*³¹

D – STŘEDOVĚKÉ LATINSKÉ TEXTY

Tuto skupinu zavádíme pro všechna díla, pro něž je charakteristické, že jsou psána latinou. V této skupině se nám přirozeně vymezují dvě podskupiny – skandinávské a mimoskandinávské prameny. Skandinávská skupina navazuje na ságovou literaturu a orální tradici jak obsahem, tak formou. Mimoskandinávské prameny si na rozdíl od nich udržují od popisovaných skutečností odstup a všímají si zejména náboženství a politiky.

Adam Brémský: Činy biskupů hamburského kostela (*AdamusBremensis*)

Adam Brémský, který své čtyřsvazkové dílo dokončil kolem roku 1076, představuje spolehlivý pramen pro závěrečnou etapu doby vikinské ve Skandinávii. Jeho zdrojem byla výpověď dánského krále Sveina II. Ástriðarsona. Ač je jeho kniha dokonalým pramenem pro studium severských reálií, k problematice jómských vikingů se vyjadřuje jen nepřímo a zaměřuje se na tehdejší politické události.

30 *Sága o jómských vikinzech* je někdy přiřazována ke *královským ságám*. Někdy se také zařazuje do uměle vytvořené skupiny tzv. *politických ság*.

31 *Příběh o Styrbjornu, švédském přeborníkovi* obsahuje mnoho fantastických prvků a tématicky má nejbliže k *ságám o dávnověku*.

Historia Norwegie (HN)

Jedná se o autorské dílo neznámého norského písaře. Je charakteristické velmi strohým popisem a zaměřením na fakta, čímž se podobá ságové literatuře. Užití latiny však svědčí o navázání na kontinentální tradici. Jedná se o jeden z prvních historických spisů ve Skandinávii a má vysokou informační i pravdivostní hodnotu.

Saxo Grammaticus: *Činy Dánů (Saxo)*

Saxo, který byl literárně činný na konci 12. století, vytvořil na své dobu jedinečné, šestnáctisvazkové dějiny Dánska. Jako jeho prameny sloužilo svědectví lidí, vyprávění Island'anů, hrdinské písně a runové nápisy. Saxo byl oproti islandským autorům racionalista, který tvrdil, že co není důvěryhodné v současnosti, nemohlo se stát ani v minulosti. Podle něho má každý příběh historické jádro, ke kterému se později přidávaly fantastické prvky. V jeho díle se objevují tendence měnit názvy osob z politických důvodů a vyzdvihovat dánskou státnost.

Sven Aggesen: *Činy dánských králů (Sven)*

Sven, který tvořil v 2. polovině 12. století a který byl Saxonovým předchůdcem, byl vzdělaným dánským autorem, známým především pro svou *Krátkou historii dánských králů* (*Historia brevis regum Dacie*). Zde uváděné dílo je další ze Svenových počinů. Jeho tvorba se vyznačuje strohostí a zaměřením na fakta.

Dětmar Merseburský: *Kronika (Thietmar)*

Osmisvazková kronika biskupa Dětmara, která vznikla mezi lety 1012–1018, představuje spolehlivé dílo pro střední, západní i severní Evropu. Dětmar čerpal ke své vlastní paměti a z knihy Widukinda z Corvey. Středem Dětmarova zájmu je Svatá říše římská a její výboje do zahraničí. Proto je jeho *Kronika* spíše komplementární pramen, který se vyjadřuje k politické situaci v Dánsku. Detailně také zaznamenává skandinávské výboje do Anglie.

Widukind z Corvey: *Tři knihy o činech Sasů (Widukind)*

Třisvazkové Widukindovo dílo, které vzniklo kolem roku 967, je významným a věrohodným pramenem pro oblast Saska, na jehož politickou a kulturní situaci se soustředí. Problematiky jómských vikingů se dotýká pouze okrajově – informuje o Wolinu a jeho obyvatelích.

2. 2. KRITIKA LITERATURY

Vzhledem k tendenčnosti problematizovaného tématu se autor rozhodl vybrat seznam literatury z co možná nejaktuálnějších článků a publikací. Na články odkazujeme pomocí citací, které lze dohledat v bibliografickém seznamu literatury.

Buko 2005 a 2008

Prof. Andrzej Buko je polským archeologem, který se specializuje na období raného středověku v Polsku. Jeho dvě práce, které se nezabývají výlučně Wolinem, sumarizují dosavadní poznatky o vývoji rané polské infrastruktury a etnogeneze především na základě hmotných pramenů.

Košnar 1969

Doc. Lubomír Košnar je českým archeologem. Zastává názor, že dobu vikingskou lze nejlépe pochopit z archeologických nálezů. Jeho doslov je velmi přínosný, protože zpracovává polskou historiografii vztahující se k Wolinu a doplňuje ji bohatou bibliografií. Zároveň se zabývá problematikou skandinávských artefaktů v Čechách, čímž otevírá dosud nedostatečně zpracovanou otázku.

Megaard 1999 a 2000

John Megaard je norským lingvistou, který se zabývá historickým vývojem skandinávských jazyků. Ve svých studiích provádí lingvistický a literární rozbor, který následně konfrontuje s historickými reáliemi. Jeho články jsou považovány za průlomové a jsou hojně citovány.

Mishin 1996

Dmitrij Mishin, který se zabývá Araby a jejich vztahem ke Slovanům, ve své práci poskytuje okomentovaný anglický překlad zápisků arabského cestovatele Ibráhíma ibn Jákúba. Toto přínosné dílo, které je hojně citováno, překonává dosavadní jazykovou bariéru a poskytuje badatelům možnost nové formy výzkumu.

Petrulevich 2009

Alexandra Petrulevich je švédskou lingvistkou, která se zabývá především skandinávskými jazyky. Ve své práci se zaměřuje na doposud neuspokojivě vyřešené etymologické původy slov „Wolin“ a „Jóm“. Poskytuje analýzu všech pramenů, které vypovídají o Wolinu/Jómu.

Roesdahl 1991

Else Roesdahl je dánskou archeoložkou, která se zabývá dobou vikinskou. Její kniha, která slouží spíše k popularizaci tématu, představuje kompletní přehled dosavadních myšlenek o době vikinské. K textu připojuje bohatý soupis bibliografie a kartografického materiálu.

Røthe 2007

Gunnhild Røthe se zabývá dějinami náboženství se zaměřením na dobu vikinskou a skandinávský středověk. Ve své studii se zabývá bohyní/obryní Þorgerð a jejím kultem. Její studie je ve svém oboru velmi přínosná.

Ślupecki 2000 a 2006

Leszek Ślupecki je polský historik a nordista, který se zabývá dobou vikinskou. Jeho současné práce posouvají poznání o historických jómských vikinzech. Domnívá se, že jómští vikingové byli bojovníky z dánských kruhových pevností. Ve svých studiích konfrontuje skaldské básně s ostatními prameny. Udává také bohatou bibliografii týkající se jómských vikingů.

3 – Legendární Jómsborg a jómští vikingové

Pramenem nám v tuto chvíli bude *Sága o jómských vikinzech*, která podává nejucelenější a nejfantastičtější zprávu o severopolském válečnickém bratrstvu. *Příběh o Styrbjornu, švédském přeborníkovi* zatím ponecháme stranou a vrátíme se k němu v části 5 – *Výprava do Švédska*. První část ságy (kap. 1–8) můžeme hodnotit jako polomýtickou a nevěrohodnou. Za historické lze považovat až postavy krále Gorma a jeho ženy Þyry, jejichž vláda je shrnuta spíše umělecky.³² Po zbytek ságy je jednou z hlavních postav král Harald, jehož kontakty s cizinou (např. s císařem Otou) lze považovat za reálné prvky ságy.

Již od počátku ságy je naznačováno, že se v následujících generacích bude v dánském království bojovat. To se záhy vyplňuje, jakmile se do popředí dostávají vysoké šlechtické rody v čele s Pálna-Tókim, který podporuje a vychovává Haraldova nelegitimního a vzpurného syna Sveina. Svein dokáže vyvinout na Haralda takový tlak, že mu daruje část svého loďstva, ač ho nepřijme za právoplatného syna. To Svein přijímá jako potupu a plení Haraldovu zemi a později se spolu utkávají v bitvě, která skončí tak, že Pálna-Tóki nečestně zastřelí Haralda.

32 V sáze se často vykládají sny, které ve staroseverské literatuře plní funkci předzvěsti. Sny mají biblické náměty a lze je interpretovat jako literární prostředky pro nastínění následujícího děje.

Jakmile se Svein dozví, co jeho vychovatel způsobil, vyžene ho z království. Pálna-Tóki nejprve odchází do Walesu, kde měl podle ságy vlastnit půl království, a později odjíždí na nájezd k břehům dnešního Polska. Slovanský král Búrizláf se obává jeho útoku, a tak mu daruje oblast zvanou Jóm, v níž si Pálna-Tóki staví město Jómsborg. Pro dosažení pevné morálky a disciplíny vytváří Zákoník jómských vikingů (*Jómsvíkingalög*).³³ Jómští vikingové, jak se válečníci obývající toto město nazývají, musí dodržovat následující zákony:

1. Členem bratrstva se mohl stát pouze muž mezi 18–50 lety, přičemž příbuzenské vztahy s členy nebyly při přijímání brány za bernou minci.
2. Člen nesměl prchnout z boje a nesměl dávat najevo strach.
3. Každý člen se musel mstít za ostatní jako za vlastní bratry.
4. Válečná kořist byla shromažďována na jednom místě a poté dělena.
5. Člen nesměl vyvolat mezi bratrstvem svár, a pokud k nějakému došlo, měl rozhodující slovo velitel.
6. Žádný člen se nesměl šířit o novince do doby, než byla oficiálně vyhlášena velitelem.
7. V pevnosti nebyla tolerována přítomnost žen.
8. Tolerována byla maximálně třídní nepřítomnost v pevnosti.

Podle ságy se od doby, kdy bylo město založeno, o členství v bratrstvu ucházelo mnoho synů dánských předáků, ale přijat byl pouze ten, kdo byl schopen porazit stávajícího člena.³⁴ Touto selekcí byla vytvořena dokonalá bojová družina, která nepodléhala ničím nadvládě a účastnila se pravidelných nájezdů. Mezi dalšími veliteli lze jmenovat Þorkela Vysokého a jeho bratra Sigvalda, Búa Tlustého, jeho bratra Sigurða Kapuci a Vagna Ákasona.

Když Pálna-Tóki zemřel, stal se velitelem Sigvaldi, pod jehož taktovkou se Jómsborg dostává do neutěšených poměrů. Morálka upadá, ženy mají přístup do města a sám Sigvaldi začne hrát politickou hru s polským a dánským králem na základě vzájemného manželství. V tomto rozpoložení jómští vikingové odjíždějí do Dánska na hostinu, na níž skládají slib o dobytí Norska, jak je řečeno v části 6 – *Výprava do Norska*.

Ač je *Sága o jómských vikinzech* řazena spíše mezi královské ságy, přesunutí děje do vzdálených končin (např. Polska a Walesu), s jejichž historií nebyl čtenář seznámen, je prvek, se kterým se setkáváme v *ságách o dávnověku*. Je tedy otázkou, zda by za projev fantastických prvků

33 Tento válečnický kodex se často dává do souvislosti s dalšími vikinskými zákony, předně se zákoníkem Sveina Vidloouse a zákoníkem legendárních Hálfových bojovníků. Tvůrce válečnického kodexu obvykle bývá respektovaná autorita.

34 *Sága o lidech z Eyru* (Eb xxix) informuje, že členem byl i Islandčan Björn Ásbrandsson.

nemělo být považováno samotné umístění příběhu do severního Polska. Přesunutí bojového bratrstva do neskandinávské země umožňovalo autorovi *Ságy o jómských vikinzech* zapojit vlastní kreativitu.

4 – Jómsborg v kontextu doby

Komplikovanou otázkou proto zůstává, proč značné množství pramenů ságového charakteru vyzdvihuje úlohu Haralda Modrozuba při zakládání Jómsborgu, kdybychom hodnotili skandinávské osídlení v pobaltském *emporiu* jako islandské novum vrcholně až pozdně středověké literatury. Kontakt mezi oblastí dnešního Polska a Dánska v 2. polovině 10. století zcela jistě probíhal, což může být doloženo sňatkem Sveina Vidlovouse s polskou princeznou, dcerou Měška I., o němž nás informuje Děttmar Merseburský.³⁵ Je předmětem diskuzí, nakolik široká byla tato forma kontaktu.³⁶ Ani archeologické nálezy nemají dostatečnou výpovědní hodnotu v otázce charakteru kontaktu, který mohl být jak merkantilní, tak militantní. Skandinávské osídlení nelze jednoznačně ani potvrdit, ani vyvrátit, a množství ve Wolinu nalezených předmětů bojového charakteru, které jsou s určitostí skandinávské provenience, by dokázalo vyzbrojit pouze jednotlivce, nikoli však organizované vojsko, které je popisované v ságách a básních.³⁷ Je však zajímavé, že skandinávské předměty nebojového charakteru, které byly nalezeny ve Wolinu v daleko hojnějším zastoupení, lze datovat do 2. poloviny 10. století a počátku 11. století, což by přinejmenším nasvědčovalo obchodní charakter kontaktů se Skandinávií. Obecně se soudí, že pokud ve Wolinu žilo severské obyvatelstvo, mohlo tomu tak být pouze mezi lety 967–1007.³⁸

Haraldovu vlivu v této oblasti by nasvědčoval fakt, že je dánský král okolo roku 980 nazýván „vrahem Slovanů [dosl. Venedů]“ (*Vinða myrðir*).³⁹ Postavu Pálna-Tókiho můžeme jednoznačně označit za ahistorickou a literární.⁴⁰ Přesto je badatelé často poukazováno na dvě postavy jména Tóki, které se v soudobých pramenech objevují a které mohly být historickým

35 Děttmar ve své *Kronice* zmiňuje, že „matkou [Sveinových dětí] byla dcera knížete Měška, sestra jeho syna a nástupce Boleslava“ (*Thietmar VII: 39*). Tutéž ženu uvádí také Adam Brémský, podle něhož byla provdána nejprve za švédského krále Eiríka Vítězného (*Adamus Bremensis II: 35*). Staroskandinávská tradice má sklon polskou princeznu jmenovat Sigríð Povýšenou (*Sigríðr stórráða*, slov. *Świętosława*) a objevuje se v několika *královských ságách* jako negativní postava, jejíž vinou došlo k bitvě u Svjoldu kolem roku 1000, které se měli jómsští vikingové také účastnit.

36 Existuje i tzv. „normanská teorie“ vzniku polského státu, podle níž stáli severští nájezdníci za zrodem polského státu, podobně jako v Kyjevské Rusi. Nutno však podotknout, že tato teorie je již překonaná.

37 *Ślupecki* 2006, str. 908.k2

38 *Ślupecki* 2006, str. 907.

39 V tzv. *Hanicí strofě na krále Haralda Modrozuba* (viz *Jónsson* 1912a, str. 166). Není jasné, k čemu se tento kenning (básnický opis) vztahuje. Alternativou může být neznámá okolnost Haraldova vztahu s Obodrity, z něhož je však patrný pouze sňatek s Tovou, dcerou obodritského krále Mstivojemem, o čemž informuje runový nápis DR 55.

40 Čemuž nasvědčují folklórní prvky. Pálna-Tóki v *Sáze o jómských vikinzech* (*Jvs xi*) zastřelí krále Haralda ve prospěch svého schovance Sveina, zatímco v *Činech Dánů* (*Saxo X: 7*) musí identická postava Toko pod pohrůžkou sestřelit jablko z hlavy svého syna, což je vůbec nejstarší legenda obsahující tento celogermánský motiv.

předobrazem mýtickému zakladateli Jómsborgu.⁴¹ V dnešní době se souhlasí s názorem, že Pálna-Tóki v *Sáze o jómských vikinzech* pouze přejímá roli krále Haralda i s jeho činy.

V tomto ohledu zajímavou zprávu podává *Sága o Knýtlinzích*, která říká, že Harald „vlastnil ve Vinölandu [Zemi Slovanů] rozlehlé panství, ve kterém založil Jómsborg. Zanechal tam početné vojsko, kterému vyměřil žold a dal zákon a které spravovalo zem jeho jménem.“⁴² Ságová literatura jednoznačně staví krále Haralda do postavení zakladatele města, což však není možné akceptovat, protože archeologické průzkumy dokázaly kontinuální osídlení Wolinu od období stěhování národů a potvrdily, že obchodní stanice byla opevněna již v 9. století. Jedná se tedy o úmyslné či neúmyslné vyzdvižení Haraldovy královské moci. Harald mohl město pouze dobýt a následně je kontrolovat prostřednictvím svých vazalů a vojska. V této souvislosti je potřeba připomenout, že Wolin v letech 970–1043⁴³ zažíval období největšího rozmachu a mohl konkurovat takovým *emporiím*, jakými byly Hedeby a Birka.⁴⁴ Harald tedy mohl být při dobývání města, které mělo tomto období 5–10 tisíc obyvatel⁴⁵, motivován poplatky plynoucími z obchodu, které by finančně zabezpečily stále rostoucí vojsko. Je rovněž pravdou, že Harald mohl v 70. letech hledat nové zdroje příjmů k vedení války s Norskem⁴⁶ či Svatou říší římskou⁴⁷.

Haraldovi mohla při dobývání nápomocna ještě jedna skutečnost, a sice nezávislost emporia. První písemné zmínky o Wolinu⁴⁸, které pocházejí ze 60. let 10. století, vypovídají o suverenitě

41 Jedná se o Tókiho Gormssona, bratra Haralda Modrozuba, kterého zmiňují runové nápisy DR 295, DR 296 a DR 297, a Tókiho, vévody z dánského Vendelu, kterého zmiňuje Adam Brémský (*AdamusBremensis* II: 49).

42 *Knýtli* i. O Haraldovi jakožto zakladateli Jómsborgu se zmiňuje také *Fsk* xvii, *Sven* iv, *Saxo* X: 2.

43 Často se rok 1043 uvádí jako definitivní konec jómských vikingů. Toto tvrzení se zakládá na faktu, že dánský král Magnús nechal Wolin vyplenit. Z básní Arnóra Þórðarsona (*Arn Hryn* 12¹⁻⁸, *Arn Magndr* 8¹⁻⁴) se však dozvídáme pouze o slovanském osídlení, což potvrzuje i Adam Brémský (*AdamusBremensis* II., 79).

44 *Košnar* 1969, str. 152. Zdá se, že nedostatek arabského stříbra, který nastal v 2. polovině 10. století a který se částečně zasadil o zánik Birky kolem roku 975, Wolin postihl pouze málo či vůbec, přestože v Dánsku byl dobře patrný a Haraldovu snahu o zrušení říšského tributu z roku 974 lze interpretovat jako reakci na nedostatek finančních prostředků (*Roesdahl* 1991, str. 285).

45 *Buko* 2008, str. 248.

46 Harald v 60. letech vojensky pomáhal Hákonu Sigurðarsonovi, který uprchl z Norska na jeho dvůr. V rámci vojenské pomoci byl Hákon i pokřtěn. Po zničení politického oponenta Haralda Šedopláště (*Haraldr gráfeldr*) se Harald vrátil do Norska a ujal se trůnu, který byl formálně poddán dánskému králi. O této situaci podává svědectví runový nápis DR 42 umístěný v královském sídle Jellingu: „(...) Harald, který si podmanil celé Dánsko i Norsko a udělal z Dánů křesťany.“ Nutno však dodat, že Hákon k Haraldově nelibosti křesťanství okamžitě zavrhl a je možné, že norská výprava jómských vikingů není nic jiného než pokus o Hákonovo potrestání a nápravu.

47 Říšský král a císař Ota II. uvalil na Haralda Modrozuba tribut, ze kterého se Harald pokusil roku 974 vymanit s podporou Hákonova norského vojska. Přes počáteční úspěchy však bylo jeho vojsko nakonec poraženo a část dánského území anektována k Říši. Na tomto neklidném území byl postaven hrad, který byl Dány opětovně vypleněn (s možnou obodritskou pomocí) roku 983.

48 Ibráhím ibn Jákúb k roku 965 píše o kmenu Waltabah, který „žije v hustých, bažinatých lesích na západ a poněkud na sever od země Měška [Mashaqqah]. Mají veliké město, které stojí na břehu Obklopujícího moře. Ono město má dvanáct bran a přístav, jenž představuje břeh s pevnou půdou. Bojují s Měškem a jsou velmi mocní. Nemají žádného krále a nikomu se nepodřizují, nýbrž jim vládnou jejich stařešinové“ (*Mishin* 1996, str. 189). V této souvislosti je třeba zmínit *Ságu o jómských vikinzech* (*Jvs* xiii), která mluví o „bráně s kamenným obloukem a železnými vraty“ a „přístavu pro 360 lodí“.

Widukind z Corvey (*Widukind* lxix) k roku 967 informuje o vyhnaném říšském šlechtici Wichmanovi Mladším, který „vedl ty Slované, kteří se nazývají Volyňané,“ proti příteli císaře Měškovi a českému králi Boleslavovi. Důležitým faktem je, že ani v jednom prameni není zmíněna přítomnost skandinávského obyvatelstva.

města a konfliktech vedených s Měškem I., který měl ambice obchodní stanici ovládnout a připojit pobřežní části ke svým zemím. To se mu alespoň formálně zdařilo po vítězné bitvě u Cedyně roku 972, kdy bylo rozprášeno vojsko markraběte saské Východní marky Hodona (Oda) I.⁴⁹, který Pomořansko považoval za svou zájmovou oblast a vytáhl proti Měškovi s úmyslem zarazit nebyvalý rozmach jeho země. Je však problematičké určit, zda byla jómská oblast integrována do polského státu, či se stala polským lénem. Každopádně si od 9. století zachovávala po ekonomické stránce mnohem bližší vztah ke Skandinávii a severozápadní Evropě.⁵⁰ Koncepti jómské oblasti jako polského léna svěřeného Dánům by odpovídala *Sága o jómských vikinzech*, ve které polský král Búrizláf (Boleslav Chrabrý)⁵¹ daruje plenícím Dánům část svého území výměnou za její obranu před vnějšími nájezdy.⁵² V takovém případě můžeme pouze spekulovat, zda by Harald, coby suverénní král, přijal léno, či zda můžeme hodnotit plenění pobřežních oblastí, které předcházelo „založení Jómsborgu“, jako násilný zábor. Od 70. let 10. století se každopádně z Wolinu stal prostředník mezi Polskem a Skandinávií, přičemž politické hry mezi Polskem a Dánskem, které hrají vikingové v *Sáze o jómských vikinzech*, mohou reflektovat politické postavení města Wolinu v tomto období. Obě země neměly příhodné vztahy se Svatou říší římskou a obě se snažily expandovat. Dánsko expandovalo směrem na sever – do Norska a Švédska – a zřejmě na východ – Pomořanska včetně Wolinu. Polsko expandovalo směrem na jih – do Slezska – a rovněž do Pomořanska. Tento fakt mohl způsobit přinejmenším napjaté vztahy. Možná proto okolo roku 983 Měšek provdává již zmíněnou Świątosławu / Sigríðu do protidánsky naladěného Švédska, které kolem roku 985 utrpělo dánský nájezd (viz 5 – *Výprava jómských vikingů do Švédska*). Dánsko tak v 80. letech 10. století získalo mocné protivníky a samotné disponovalo nejistým vztahem s Norskem, které se kolem v letech 982 a 986 neúspěšně pokusilo potrestat odklon od křesťanství a zadržování daní (viz 6 – *Výprava jómských vikingů Norska*). Po obou neúspěšných taženích se v Dánsku objevily občanské nepokoje, způsobené snad společenskou deprivací, do jejichž čela se postavil Haraldův syn Svein Vidlovous.⁵³ Svein a Harald se utkali v bitvě, z níž raněný Harald utíká do Wolinu.⁵⁴ Právě tento fakt je často uváděn jako důkaz Haraldova vlivu v této obchodní stanici.

49 Viz *Thietmar* II: 29.

50 *Buko* 2005, str. 166.

51 V tomto kontextu zastupuje Měška jeho syn, který na polský trůn usedl až v roce 992. Může jít ovšem také o anachronismus odkazující na ovládnutí Wolinu Boleslavem III. Křivoústým ve 20. letech 12. století, tedy v době, kdy se začala vytvářet legenda o jómských vikinzech.

52 Viz *Jvs* xiii: „(...) a přidal takové pozvání, v němž nabízel, že mu [Pálma-Tókimu] daruje ze svých zemí oblast či území, které se nazývá Jóm, v němž by se mohl trvale usadit. A dodal, že mu toto území daruje pod podmínkou, že se zaváže chránit zemi a území s králem.“ Velmi obdobně se například zachoval západofranský král Karel Prošťáček, který daroval Hrólfru Chodci (*Gongu-Hrólfr*; lat. Rollo) roku 911 oblast dnešní Normandie výměnou za její ochranu proti dalším severským nájezdníkům.

53 V době vikinské bylo běžnou praxí, že popularita sněmem voleného krále byla podmíněna úspěšnými vojenskými taženími. Adam Brémský (*AdamusBremensis* II: xxvii) však vidí jako důvod rebelie christianizaci Dánska.

54 O Haraldovu útěku do Wolinu informuje Adam Brémský (*AdamusBremensis* II: xxvii). Podle něj byl Harald vřele přijat i přes fakt, že město bylo pohanské.

Když zde Harald zhruba roku 987 umírá, končí *de facto* i snaha o expanzi do problematických území.

Svein Vidlovous si uvědomil, že hospodářskou krizi lze vyřešit výboji do Anglie,⁵⁵ která měla dobrou ekonomickou situaci, z níž již od 90. let 10. století těžili norští nájezdníci v čele s budoucím králem Óláfem Tryggvasonem. Záminkou pro vpád do Anglie se Sveinovi stal tzv. Masakr na den sv. Brikcia (*St. Brice's Day massacre*).⁵⁶ Anglického tažení se pravděpodobně jómští vikingové nezúčastnili, na rozdíl od jejich údajného vůdce Þorkela Vysokého (*Þorkell inn hávi*). Na otázku, zda skandinávská vojenská posádka působila ve Wolinu i po smrti Harald Modrozuba, není možné jednoznačně odpovědět. Víme, že švédský král Eirík Vítězný podnikl v 90. letech 10. století vojenskou výpravu do Dánska, které si následně podmanil.⁵⁷ Tuto výpravu lze chápat jako reakci na dánskou výpravu jómských vikingů v čele se Styrbjornem. Eirík okolo roku 995 zemřel a vdova Świętosława / Sigríð, jak již bylo řečeno, byla provdána za Sveina Vidlovoise, což může naznačovat, že se dánsko-polské vztahy urovnaly a Wolin se vymanil ze zájmových oblastí obou zemí.⁵⁸ Kolem roku 1000 vstupují jómští vikingové znovu do centra dění v souvislosti s bitvou u Svøldu. V této námořní bitvě, která se odehrála v Øresundu či u Rujány, bojovali Svein Vidlovous s Óláfem Švédským na jedné straně proti Óláfu Tryggvasonovi na druhé straně. Jómští vikingové se v čele s jarlem Sigvaldim postavili na stranu norského krále Óláfa, jehož samotné vojsko sestávalo „z Norů, Dánů, Gautů a Venedů, kteří se shromáždili, aby se k němu připojili v jeho zimovišti v Jómzburgu, nejsilnějším venedském městě.“⁵⁹ Jarl Sigvaldi však před bitvou krále zradil a uprchl ke koaličnímu loďstvu. Toto je poslední explicitní zpráva, ve které jsou jómští vikingové zmíněni. Roku 1007 je již přítomnost dánské nadvlády ve Wolinu vyloučena.⁶⁰

Považujeme za nutné připomenout, že Wolin vystupuje z písemných pramenů jako slovansko-skandinávský „melting pot“, který si zachovával multikulturní charakter po celé období potenciálního působení jómských vikingů. Tamější řemeslnou a obchodní společnost musela jistě chránit stálá posádka profesionálních bojovníků, jejíž jádro mohli tvořit skandinávští žoldáci.⁶¹ Dle

55 A také Norska, které si po bitvě u Svøldu rozdělil se svým nevlastním synem Óláfem Švédským.

56 Anglický král Æðelréd II. nechal 13.11. 1002 pobít všechny Dány ve svém království, protože se obával, že mu usilují o trůn. Genocida se týkala i vysoce postavených, asimilovaných Dánů.

57 Viz *AdamusBremensis* II: 30.

58 Jak již bylo řečeno, Svein se okolo po roce 1000 začal soustředit na dobývání Anglie, zatímco Boleslav Chrabrý na dobývání Čech. Polský vliv ve Wolinu však nemohl být příliš silný, protože při zakládání biskupství v Pomoransku roku 1000 se stal sídlem biskupské stolice Kolobřeh a nikoli Wolin (*Štupecki* 2006, str. 908).

59 *HN* xvii. Stojí za připomenutí, že Ólaf podle této zprávy nesídlí ve Wolinu trvale, nýbrž zde jen zimuje.

60 Je tak usuzováno na základě zprávy Dětmara Merseburského (*Thietmar* VI: 33), který píše, že o Velikonocích roku 1007 přišli ke králi Jindřichovi II. mimo jiných zástupci města Livlnii (pravděpodobně Wolin), kteří krále přiměli vypovědět mír s Boleslavem Chrabrým. Město v prameni vystupuje spíše jako samostatná mocnost.

61 Díky svým tělesným dispozicím byli skandinávští bojovníci často najímáni do služeb kontinentálních panovníků. Nejznámějším, nikoli však jediným severským uskupením byla tzv. varjažská garda v Konstantinopoli. Mezi obdobné členy gardy mohli patřit snad i vrahové sv. Ludmily Tunna a Gommon, o kterých se dozvídáme v *Kristiánově legendě*.

autora této práce je ale nutné rozlišovat pojmy „stálá vojenská posádka“ a „přechodná síla, již město disponovalo“. Wichmanův případ jasně naznačuje, že se Wolin stával útočištěm vyhnančům z okolních zemí, což by bez širšího kontextu jednoznačně podporovalo *Ságu o jómských vikinzech*. To však neimplikuje, že takoví velitelé vedli družinu, která zajišťovala bezpečnost města. Tato zmínka může spíše představovat vedení rekrutovaného vojska podobného tomu, které se nechalo v 90. letech 10. století najmout do loďstva Óláfa Tryggvasona. Příchozím velitelům nešlo primárně o získání moci nad městem, nýbrž o vojenskou podporu z řad svobodných mužů ochotných bojovat. Pokud Harald Wolin dobyl, jak je z většiny pramenů patrné, pak musel obměnit exekutivní orgány včetně stálé vojenské posádky a skupiny vládnoucích stařešinů, o kterých ještě roku 965 psal Ibráhím ibn Jákób.

Je pochopitelné, že se o této výměně nedozvídáme, jestliže jsme řekli, že je to Harald, kdo ve staroskandinávské tradici město založil. Víme však, že na místě ponechal svého věrného muže, který je v pramenech označován jako jarl. Zřejmě nejobsáhlejším pramenem je v tomto ohledu islandský rukopis *Fagrskinna*, podle něhož král Harald nad Jómsborgem „ustanovil správce a sám se odebral do Dánska. Od té doby panovalo dlouho mezi Slovary a Dány velké nepřátelství a vzájemně si plenili své země. A ke konci vlády Harald Gormssona jmenoval král jarlem nad Jómsborgem Sigvalda, syna Strútharaldova, uděliv mu titul jarla. V té době přicházelo z Dánska do Jómsborgu mnoho pohlavárů, mezi nimiž byl Þorkel Vysoký, bratr jarla Sigvalda, Búi Tlustý, jeho bratr Sigurð Bílý⁶² a Búiho sestřenec Vagn Ákason. Jómští vikingové vlastnili velkou část země krále Burizleifa, který tehdy vládl Zemím Slovanů.“⁶³ Právě dosazení správce a stálé vojenské posádky a udělení zákonů mohlo být v islandských pramenech vnímáno jako „založení města“.

Není možné říci, kdy byl jarl Sigvaldi svého postavení zbaven. Mohlo tomu tak být bezprostředně po roku 987, kdy zemřel král Harald, ale také až po roce 1000, čemuž by nasvědčoval fakt, že se zúčastnil bitvy u Svøldu s jómskými vikiny. Existují i teorie, že se Sigvaldi zúčastnil tažení do Anglie či že byl dobře obeznámen s jeho průběhem.⁶⁴ Z předchozí ukázky se dozvídáme, že jarl Sigvaldi byl zvolen velitelem jómských vikingů až na konci Haraldovy vlády. Je možné, že do té doby jim velel švédský princ (podobně jako Wichman vyhnaný) Styrbjörn Óláfsson, který dorazil k Haraldovi jakožto švédskému nepříteli se žádostí o vojenskou pomoc:

„V té době byl Styrbjörn, syn švédského krále Bjørna, připraven o své království Eirikem, synem svého strýce Óláfa,⁶⁵ a dorazil s naléhavou prosbou k Haraldovi, synu Þyry. Přijal od něj

62 Kupříkladu v *Jvs* xvi a *ÓT* lxxxiv se tato postava objevuje pod jménem Sigurð Kapuce (*Sigurðr kápa*). Tento fakt svědčí o tom, že legenda o jómských vikinzech byla populární a objevovala se v mnoha verzích.

63 *Fsk* xvii.

64 Viz *Thietmar* VII: 42. Dětmár píše o svém informátoru Sewaldovi [Sigvaldovi?], který mu popsal umučení canterburského arcibiskupa Aelfeaha vojáky Torkila [Sigvaldova bratra Þorkela Vysokého].

65 Zatímco ságová literatura tvrdí, že Styrbjörn byl synem Óláfa, jehož bratrem byl Eirik. Óláf a Eirik byli syny

[Haralda] takové známky přátelství, že ho [Styrbjorn] nechal oženit se svou sestrou Gyrið. A protože Harald byl pánem Slavinie, předal Styrbjornovi velení nad posádkou ve Wolinu, největším městem té oblasti. Nechvalně se proslavili svým pirátstvím a byli povzbuzeni vítězstvími nad svými sousedy. Nakonec jejich odvaha vzrostla natolik, že se odvážili pokrýt severní vody neustálou zhoubou mořeplavců. A to všechno přispělo dánské vládě tak, jako nic jiného.⁶⁶

Tím jsou naše prameny o jómsborských velitelích téměř vyčerpány. Saxo Grammaticus ve svých *Činech Dánů* ještě informuje, že mezi jómskými vikinky byli „Búi [Bo], Úlf, Karlshefni, Sigvaldi [Siwaldus] a mnoho dalších, jejichž dlouhé příběhy by byly spíše nudné než příjemné.“⁶⁷ Jméno Úlf nám v této souvislosti není známé, ale Karlshefni nejspíše zastupuje Vagna Ákasona, jak bude řečeno v další části této práce. Obecně lze říci, že velitelé, jejichž jména známe, pocházeli z významných dánských rodů, a byli do Wolinu dosazeni panovníkem nebo se etablovali na základě svých bojových dovedností.

A nyní se přesuňme k poslednímu signifikantnímu předpokladu dánského osídlení ve Wolinu. V několika posledních letech se objevují názory, že hlavní podobnost mezi Dánskem a Wolinem může spočívat v obdobném právním prostředí bojových družin. Polský historik Leszek Šlupecki se domnívá, že *Zákoník jómských vikinguů* reflektuje skutečné zákony, které král Harald dal svému vojsku, obývajícím dánské kruhové pevnosti, které byly stavěny okolo roku 980 a které sloužily k centralizaci moci v Dánsku.⁶⁸ Lze si reálně představit, že Haraldovo profesionální vojsko obdobné zákony mělo, zvláště bereme-li v potaz runové nápisy DR 295–7, které potvrzují přítomnost bojových bratrstev podobných ságovým jómským vikinguům. Wolin sice archeologicky nepřipomíná kruhové hrady, ale právní situace tamější posádky mohla být v případě dánského osídlení podobná.

5 – Výprava jómských vikinguů do Švédska (cca 985)

Jak jsme si již řekli, Dánsko se na počátku 80. let 10. století ocitlo díky sňatku polské princezny se švédským králem v potenciálním nebezpečí. V této době se v Dánsku současně objevil vyhnaný švédský princ Styrbjorn, který měl legitimní nárok na trůn. V *Příběhu o Styrbjornu, švédském přeborníkovi* se praví, že jeho příjezd byl doprovázen velkými násilnostmi a silou se domohl dánské pomoci. Dánské *Činy Dánů* oproti tomu tvrdí, že Styrbjorn požádal o pomoc Haralda, který ho poctil svým přátelstvím.⁶⁹ Oba prameny se však schodují, že Styrbjorn byl

Bjorna.

66 Saxo X: 2.1.

67 Saxo X: 2.1.

68 Šlupecki 2000, str. 54–5.

69 Saxo X: 2.1.

agresivní člověk hnaný pomstou za učiněné křivdy. Kontextu doby by spíše odpovídala Saxonova zpráva, protože Styrbjörn hledal pomoc a Harald se díky němu mohl zbavit mocného protivníka. O vzájemné domluvě můžeme hovořit na základě sňatků, které mezi královskými rodinami proběhly.⁷⁰

Také okolnosti, jak Styrbjörn získal velení nad vojenskou posádkou v Jómsborgu, se ve zmíněných pramenech liší. Zatímco podle *Příběhu o Styrbjörnu, švédském přeborníkovi* získává Styrbjörn své postavení válečnickými dovednostmi, v *Činech Dánů* je mu svěřeno králem Haraldem, což je vzhledem k uvedeným okolnostem pravděpodobnější.

Po nějaké době, kdy se Styrbjörn osvědčil jako pirát, začala být plánována výprava do Švédska. O této situaci hovoří jedna anonymní skaldská strofa, kterou měli pronášet Dánové při Styrbjörnově násilnickém vpádu.⁷¹ Autor této práce se však domnívá, že daleko spíše odráží nesouhlas Dánů se válečnou výpravou do Švédska a že je prvním znamením budoucí vzpoury z roku 986/7, během níž byl Harald vyhnán. Přes odpor obyvatel loďstvo vyplulo. Prameny se shodují, že oba velitelé pluli společně. Flotila měla podle *Příběhu o Styrbjörnu, švédském přeborníkovi* čítat přes tisíc lodí, což je pochopitelně absurdní. Tento pramen také tvrdí, že Harald pokračoval s loďstvem až do Švédska a zúčastnil se boje, zatímco *Činy Dánů* říkají, že Harald v oblasti Hallandu obdržel zprávu, že jeho království bylo napadeno císařem Otou II., a proto se rozhodl vrátit se a bránit svojí zemi.⁷² Ač je možné, že se Harald výpravy neúčastnil, velká část vojska musela sestávat z Dánů a případně vojáků z Jómsborgu, což by dokládalo fakt, že jedním z velitelů byl jarl Heming, bratr velitelů Þorkela Vysokého a Sigvalda.⁷³ Také runové kameny, které hovoří o padlých bojovnících, jsou nejčastěji situovány ve Skåne, tedy tehdejším Dánsku.

Ač se básník Þorvald Hjaltason ve své básni domnívá, že cílem dánské výpravy byla kořist, ve skutečnosti bylo Styrbjörnovým záměrem ovládnutí královské město Stará Uppsala (Gamla Uppsala), které bylo politickým a náboženským centrem Švédska. Se svým loďstvem proto zamířil k nepříliš vzdálené řece Fyrisån, podél níž se rozkládaly bažinaté Fýriské pláně (*Fýrisvellir*), kde se vylodil.⁷⁴ Aby zamezil dezerci, měl údajně spálit své lodě. Jakmile se však o vojsku dozvěděl král Eirík, svolal vojsko a své rádce, mezi nimiž byl Þorgnýr Zákonopravce (*Þorgnýr lögmaðr*).⁷⁵ Þorgnýr

70 Haraldova dcera Þyra se provdala za Styrbjörna, zatímco Harald se oženil se Styrbjörnovou sestrou Gyrið.

71 Anon (*Styrb*) 2 [cca rok 980]: „Jutové nechtějí odvádět poplatek za lodě, dokud stojí Styrbjörново zvíře břehů u země. Nyní král Dánska odešel mezi vojsko statečných mužů; byv stížen pohromou musí žít bez země a lid.“ (Jónsson 1912a, str. 176)

72 *Saxo* X: 2.2. Tato událost zní ve světle jiných pramenů věrohodně. Je však problematické říci, zda k této události došlo, protože císař Ota II. zaútočil na Dánsko roku 974. Je možné, že spíše než realitu tato pasáž odráží Haraldovu roli ochránce země.

73 Runové nápisy ÖI 1 a DR 295 dokládají, že se výpravy účastnili vysoce postavení dánští náčelníci.

74 Občas bývá poukazováno, že přibližně ve stejném období dochází k úpadku *emporía* Birky, která leží na téže trase. Další možnou teorií o zániku tohoto města je tedy vedle nedostatku arabského stříbra vyplenění.

75 Jak je z jiných pramenů patrné (srov. s *ÓHHkr* lxxvii), švédští králové se nezřídka o zákonopravce, kteří představovali významné autority, skutečně opírali. Proto tento prvek v *Příběhu o Styrbjörnu, švédském přeborníkovi* může být pravdivý.

navrhl vojenskou reformu, která by vyzbrojila prosté obyvatelstvo, a zasadil se o taktiku, podle níž měla být hlavní cesta vedoucí ke Staré Uppsale zahrazena a v následujícím boji měl být použit dobytek, což se také stalo.

Poté se vojsko poté vydalo skrz les Myrkvið,⁷⁶ překonalo zátaras a pokračovalo na Fýriská pole, kde se odehrála třídní bitva.⁷⁷ Styrbjörn měl podle básníka Þorvalda Hjaltasona početnější armádu a bojovalo se u hradu na Fýriských polích.⁷⁸ Během prvních dvou dní opanoval bojiště král Eirík. V předvečer třetího dne obětoval Styrbjörn Þórovi za vítězství, zatímco Eirík obětoval Óðinovi v uppsalské svatyni. Óðin věnoval Eiríkovi své kopí v podobě rákosu, které král dalšího dne v boji použil, což vedlo ke švédskému vítězství. Valná většina nájezdníků padla a některým se podařilo utéci. Alespoň takto popisuje bitvu u Fýriských polích *Příběh o Styrbjörnu, švédském přeborníkovi*.

Jakkoli se nám může zdát tento popis fantastický, je pravděpodobné, že odráží reálné události, které byly postupem času obohaceny o nadpřirozené prvky. To však neznamená, že staří Seveřané nepovažovaly tyto prvky za nereálné. Na vrcholně středověkém Islandu se těšila legenda o Styrbjörnovi značné popularitě a věrohodnosti, jak dokazuje *Sága o Óláfu Tryggvasonovi* Odda Snorrasona: „Ale někteří lidé říkají, že král Eirík měl tak nezměrnou ďábelskou sílu, že zabil čarami dvě třetiny jeho [Styrbjörnova] vojska, a nakonec byla pobita celá jeho armáda spolu se samotným Styrbjörnem.“⁷⁹ Ale jelikož se tato práce zabývá realitou v kontrastu s dodatečně přidanou fikcí, je třeba detailně prozkoumat fantastické prvky, které se v pramenech objevují, sledovat jejich přítomnost, příčinu vzniku a funkci. Zjevných, uměle přidaných motivů se v *Příběhu o Styrbjörnu, švédském přeborníkovi* objevuje několik:

- Kentaur (*finngálkn*), který obchází v hradním příkopu okolo Jómsborgu a přednáší strofu.⁸⁰ Postava kentaura je v korpusu ság unikátní a nacházíme ji pouze v několika *ságách o dávnověku*. Zcela jistě se nejedná o původní skandinávskou představu. Na Island se pravděpodobně dostala ve vrcholném středověku s překladovou literaturou. Kentaur představuje literární prostředek fungující jako předzvěst významné události.

76 Dnešní Lunsen.

77 O bitvě na Fýriských polích informují *Heiðr xi; Eb xxix; ÓTOdd xxxii; Knýtl ii; Styrb; Saxo X: 2.3*; runové kameny ÖI 1; Ög 81; DR 279 a DR 295–7; a skaldské strofy ÞHjalt Lv 1; ÞHjalt Lv 2.

78 ÞHjalt Lv 1: „Strážce lidu měsíců, večery jezdící kůň, jenž má hlad, se vydal na západ k valům hradu na Fýriské pole. Zde dal Eirík ve hřmotu kopí vlkům bojový strom slunce lyže řek, tato zvěst je prosta vychloubání.“
ÞHjalt Lv 2: „Rázným žadatelům postelí ryb skal špatně dopadla vikinská toulka z domova do Švédska. Nyní žije jen jejich nesčetné vojsko, které se rozprchlo. Měli více vojáků a jejich lapení bylo dobrým činem.“

79 *ÓTOdd xxxii*.

80 Anon (*Styrb*) 1 [Kentaur v Jómsborgu]: „Hild boje stojí každé ráno pod rudým štítem, nyní určují vítězné děvy Dánů tvrdé hry mečů; jako všichni musíte bojovat se zlým otcem Baldra, temným Høðem. Krutý Óðin chce vybírat padlé.“

Přednesená strofa připomíná funkci valkýr a Óðina jako božstev, které vybírají padlé válečníky, což naznačuje, že se schyluje k boji.

- Obětování Þórovi. Dochází k němu na nátlak vojska v předvečer závěrečné bitvy. Po oběti se v tábořišti zjevuje Þór v podobě rudovousého muže a pronáší strofu.⁸¹ Þór Styrbjornovi dává najevo, že mu není nakloněn. Tento prvek opět slouží předzvěst prohrané bitvy.
- Obětování Óðinovi. Vykonává jej král Eirík ve svatyni zasvěcené Óðinovi.⁸² Eirík obětuje svůj vlastní život za příslib vítězství. Po oběti se zjevuje muž v kápi, který Eiríkovi předává rákosové stéblo, které se následujícího dne během boje mění v oslnivé kopí létající nad bojištěm.⁸³ Jako doprovodný jev se sesouvá skála, která zavaluje nepřátelské vojsko.

Autor ve dvou ze tří případů připojil k fantastickým prvkům frázi „stala se podivná událost“. Lze obecně říci, že fantastické prvky se objevují v dějově důležitých momentech. Slouží jako literární prostředky, které oživují děj a které předznamenávají následující události. Často jsou spojeny s anonymními básnickými útvary. Styrbjorna staví do role bojovníka proti nadpřirozeným silám, což je jev, se kterým se setkáme i v případě výpravy jómských vikingů do Norska.⁸⁴

6 – Výprava jómských vikingů do Norska (cca 986)⁸⁵

Na rozdíl od výpravy do Švédska, která se nesla v duchu vojenské pomoci pretendentovi, představuje dánská výprava do Norska kulminaci dlouhodobějšího, politicko-náboženského

81 Anon (*Styrb*) 3 [Rudovousý muž ve Styrbjornově tábořišti; cca rok 985]: „Styrbjorn, ničitel náramků, který ohrožuje mír, mě nenechá na pokoji; jsem našťvaný na hybatele oceli. Tato setba nakonec naučí vojsko lačné po vítězství zavazovat si rány. Lipová kopí proslavených lidí jsou rudá.“

82 Ve Staré Uppsale se nacházela věhlasná svatyně, o níž napsal ještě Adam Brémský okolo roku 1075. Podle něj se ve svatyni uctíval kult Óðina, Þóra a Freye, přičemž Óðin „[vedl] války a [poskytoval] člověku sílu proti nepřátelům“ (*AdamusBremensis* IV: 26).

83 Bůh Óðin je často vyličen jako stařec s kápi, což se vztahuje k jeho příjmí „*Grímnir*“, „Oděný v kápi“. Motiv rákosového stébela není ojedinělý. Nachází se například v *Sáze o Gautrekovi* (*Gautr* vii), jedné ze *ság o dávnověku*, v níž Óðin daruje kouzelné kopí přeměněné v rákosové stéblo legendárnímu hrdinovi Starkaðovi. Ač se použití kopí odlišuje (Starkað jej používá k oběti krále Víkara), k vyvolání jejich magických dovedností je potřeba provolat podobnou magickou formuli (*Styrb*: „Óðin vás všechny vlastní“ [Óðinn á yðr alla]; *Gautr* vii: „Nyní tě dávám Óðinovi“ [Nú gef ek þik Óðni]).

84 Jómští vikingové byly v době zapisování *ság* synonymem pro dokonalé bojovníky, které nelze porazit jinak než nadlidskou silou.

85 K výpravě do Norska vztahují následující prameny: *Fsk* xviii–xx; *Fær* xxvii; *Jvs* xxvii–xxxix; *Knýt* v, viii; *ÓT* lxxxv–xc; *ÓTFlat* cxlviii–clxiii; *ÓTC* xxxix–xlvi; *ÓTOdd* xviii; *Saxo* X: 4.2-5 a skaldské básně Anon (*Fsk*); Bjbp *Jóms*; *Eskál Vell*; *Eyv Hál*; *Tindr Hákr*; *Vagn Lv*; *Vígf Hák*; *ÞGísl Búdr*; *Þjsk Hák*; *ÞKolb Eindr*; *Þskúm Lv*.

konfliktu, na jehož počátku stálo podrobení Norska dánskému panovníkovi kolem roku 971.⁸⁶ Tehdy Hákon upevnil svojí moc na norském trůnu s pomocí krále Haralda Gormssona a stal se jeho formálním vazalem, což později stvrdil přijetím křtu. Norsko bylo záhy rozděleno na dvě sféry vlivu a byly stanoveny podmínky vazalství.⁸⁷ Roku 974 Hákon Haraldovi vypomohl v boji proti Otovi II., ale nedlouho poté vypověděl poslušnost a vrátil se k pohanské víře. A Haraldova odpověď na sebe nenechala dlouho čekat.⁸⁸

Výprava, která se uskutečnila roku 986, nebyla ve skutečnosti prvním dánským pokusem potrestat Nory za odklon od víry. Roku 982 král Harald vyplul do Norska, což bylo možné díky faktu, že říšská vojska byla zaměstnána bojem v Itálii.⁸⁹ Tato výprava skončila neúspěchem a král Harald se navrátil do Dánska.⁹⁰ O zhruba čtyři roky později bylo možné zahájit novou invazi, protože dánská vojska byla posílena o slovanské jednotky a Svatou říši římskou spravoval mladý Ota III. Není jednoduché stanovit, jakou úlohu v této výpravě sehráli jómští vikingové. V *Sáze o jómských vikinzech* stojí, že jómští vikingové složili v opilosti slib o dobytí Norska, který nemohl být odvolán a kvůli němuž se jómbsorská posádka vydala proti Hákonovi.⁹¹ To však není možné v kontextu ostatních pramenů akceptovat. Uvěřitelnější zprávu podávají *Činy Dánů* Saxona Grammatika:

„Když se Harald dozvěděl o Hákonově vzpouře, rozhodl se s tím mladíkem z Norska naložit krutěji pro opovážlivost, s níž se od něj odvrátili. Z toho důvodu svěřil ztrestání za spáchanou urážku pirátské moci z Wolinu, kterou poslal pod velením Búa a Sigvalda.“⁹²

Podle některých pramenů se vojsko jómských vikingů shromáždilo v dnešním průplavu Limfjordu.⁹³ Velikost dánské flotily kolísá v pramenech od 60 po 120 plavidel.⁹⁴ Jistá není ani trasa plavby, protože *Sága o jómských vikinzech* zmiňuje vyplenění dnešního Tønsbergu a zmrzačení

86 Výstižně Hákonovo ovládnutí Norska komentuje *Výtah ze ság o norských králich* (*Ágr* x): „A tak [Hákon] získal Norsko pod svou moc s povinností odvádět tribut dánskému králi.“

87 O rozdělení Norska viz např. *Sága o Óláfu Tryggvasonovi* (*ÓTC* xv). Jarl Hákon měl Haraldovi pravidelně odvádět daň ve výši 100 marek zlata a 60 jestřábů (*Jvs* iv).

88 V *Sáze o jómských vikinzech* je v době výpravy do Norska Harald již mrtev a na výpravě se podílí jeho syn Svein.

89 *Megaard* 1999, str. 30.

90 O této výpravě se zmiňuje *Fagrskinna* (*Fsk* xvi): „A nedlouho poté shromáždil Harald Gormsson brannou hotovost po celém Dánsku o odjel s celým dánským vojskem do Norska. A když přirazil u Líðandisnesu k zemi, v níž mu lidé zadržovali daně, spálil a pobil lidi, kam jen přišel, a vyplenil celou zemi při pobřeží kromě pěti hospodářství v sognském Lærudalu. Král Harald šel poté na sever ke Staðu, od něhož na sever ale tábořil jarl Hákon s velkým vojskem. Když se dánský král dozvěděl o Hákonově velkém vojsku a jeho přípravách, obrátil se k cestě na jih do Dánska. Tehdy se [králové] nestřetli.“

91 *Jvs* xxvii.

92 *Saxo* X: 4.2. Ze ságových pramenů je zřejmé, že Sigvaldi a Búi neveleli dohromady celé flotile, nýbrž měl každý na starost určitý počet lodí.

93 Viz *ÓT* lxxxviii. V okolí tohoto průplavu se v době invaze nacházely kruhové pevnosti Aggersborg a Fyrkat, jejichž posádky se mohly na výpravě rovněž podílet.

94 60: *ÓTC* xli; 70: *ÓTOdd* xviii; 120: *Jvs* xxvii. Básník Þórðr Kolbeinsson (ÞKolb *Eindr* 2) říká, že součástí flotily byly lodě typu *knorr*, *skeið* a *snekkja*.

tamějšího královského správce Qgmunda.⁹⁵ Je však jisté, že dánská vojska plenila při pobřeží a že se o něm norský panovník brzy dozvěděl.⁹⁶

Neautentičtějším pramenem pro následující události je *Báseň na Hákona skalda Tinda Hallkelssona*, která uvádí, že Hákon z důvodu obrany země svolává brannou hotovost, kterou naloduje na svou flotilu čítající zhruba 180 lodí, do níž se počítala i slavná loď Járnbarði, a vyplouvá vstříc plenícím nepřátelům, kterým se zatím Norové nepostavili na odpor.⁹⁷ K boji došlo podle ságové literatury v zátocce Hjørungavágu, ačkoli norský historik John Megaard přišel s teorií, že bitevním polem mohla být zátoka Aspevågen u města Ålesund.⁹⁸

Ságová literatura velmi variuje ve zprávách, která strana započala útok, a některé prameny dokonce uvádějí ahistorickou postavu Úlfa, pasáka koz, který zradil jómské vikiny a nasměroval je do pastí.⁹⁹ V ságách je bitva poměrně obsáhle převyprávěna a udává mnoho jmen a bitevní rozestavení jednotlivých představitelů, včetně unikátních aspektů soubojů.¹⁰⁰ V této práci se omezíme pouze na konstatování, že norské vojsko mělo značnou přesilu, což později dalo vzniknout nejrůznějším legendám o jómských vikiných a jejich bojových dovednostech.

95 *Jvs* xxviii. Jiné prameny (*ÓT* lxxxviii) naopak říkají, že dánské loďstvo „[připlulo] z moře k Agðům a odtud pluli na sever k Rogalandu. Když dorazili do zemi jarla Hákona, počali okamžitě plenit.“ Toto lze považovat za velmi pravděpodobné, protože Agðy (Agðir, dnešní Agder) podle *Ságy o Óláfu Tryggvasonovi* (*ÓTC* xv) spolu s dalšími částmi jihovýchodního Norska náleželi Haraldovi, který je svěřil svému leníkovi Haraldu Grenskému. Rogaland však náležel do Hákonovy sféry vlivu.

Příběh královského správce Qgmunda Bílého, který po useknutí ruky putoval šest dní lesem k jarlu Hákonovi, se objevuje v změněné podobě i v jiných pramenech ságové povahy (např. *ÓT* lxxxviii; *ÓTC* xli; *Fsk* xix), kde je ovšem označován jako Geirmund. Mělo jít o bohatého statkáře z rogalandského Jaðaru (dnešní Jæren), který při ztrátě ruky vsedl na loď a odplul za jarlem, kterému podal důkaz o dánském plenění.

96 V době, kdy jómští vikingové připluli do Norska, měl Hákon oslavovat zimní slunovrat v mořském sídle Skuggi u svého leníka Erlinga. Vyplouvat na válečnou výpravu v zimě však nebylo zvykem a je velmi nepravděpodobné, že tomu tak bylo v tomto případě. Malou stopou může být poetický fragment v rukopisu Fagrskinna [Anon (*Fsk*)], podle něhož se jómský viking před popravou chlubí, že na jaře způsobil jizvu jarlovi. Také Einar Helgason (*Eskál Vell* 35¹⁻⁴) zmiňuje, že bylo tak teplé počasí, že si válečníci svlékli zbroje. Bylo by logické, že se bitva odehrála na jaře nebo v létě, ale prameny tuto okolnost explicitně nezmiňují.

97 V *Sáze o jómských vikiných* (*Jvs* xxix) je řečeno, že Hákon vzkázal svému synu Sveinovi, aby shromáždil vojsko z okolo Þrándheimu (dnešního Trondheimu), zatímco leníka Erlinga poslal sbírat vojsko do Rogalandu a sám se odebral sbírat vojsko se svým synem Eiríkem do Raumsdalu (dnešního Romsdal) a Norðmæri (dnešního Nordmøre). Kompletní armáda se shromáždila u ostrova Høð (dnešní Hareidlandet) nebo v Hallkelsvíku (*ÓTC* xliii; dnešní Voldsfjorden), zatímco jómští vikingové zakotvili u Herských ostrovů (*Hereyjar*, dnešní Herøya).

98 *Megaard* 1999, str. 31–3. Hjørungavág je identifikován s dnešním Liavågenem na ostrově Hareidlandet. Teorie operující se zátokou Aspevågen odpovídá popisu Hjørungavágu, který má „směřovat na východ a ústít na západ“ (*Jvs* xxxi), a zároveň by, na rozdíl od Liavågeny, dokázal pojmout flotilu čítající zhruba 250 lodí.

99 V ságové literatuře jsou Dánové zaskočení Nory utábořeny v Hjørungavágu ve většině případech (*Fsk* xix, *Jvs* xxx, *ÓT* xc, *ÓTFlat* cl), zatímco Norové útočí na dánské lodě zakotvené v zálivu pouze v jednom případě, a to ve Snorriho verzi *Ságy o Óláfu Tryggvasonovi* (*ÓTC* xliii). Tyto prameny mohou odrážet skutečnost, že jómští vikingové byly při plenění zaskočení a že jim jarl Hákon nevyplul okamžitě vstříc, nýbrž vyčkával v zálouze. Proto se můžeme dále ptát, zda dánské vojsko mělo za cíl se vojensky střetnout s Hákonem, či mělo plenit při pobřeží, jako tomu bylo roku 982.

Úlfova zrada je dochovaná ve dvou verzích. V jedné tvrdí, že Hjørungavág je obsazen pouze dvěma loděmi jarla Hákona, zatímco ve druhé jómským vikingům nalhává, že Hákonovy dvě lodě táboří na Elftru (á *Ælftrum*), což později dánskou flotilu zaskočí.

100 Např. v *Sáze o jómských vikiných* (*Jvs* xxxii) Vígfús Víga-Glúmsson zabíjí Ásláka Ostrovní pleš (*Áslákr hólmskalli*) tak, že mu do hlavy zaráží kovadlinu. Jde opět o snahu zobrazit jómské vikiny jako muže, které nelze porazit normálním způsobem.

Bitva měla velmi krvavý charakter a podle *Ságy o jómských vikinzech* probíhala v takový neprospěch Hákonova vojska, že panovník musel bitvu přerušit a odjet na ostrov Prímsigð obětovat bohyním Þorgerð a Irpě svého syna Erlinga za zdárný výsledek boje.¹⁰¹ Když boj pokračoval, nastala podle této ságy bouřka s krupobitím, za níž byly zodpovědné Hákonovy božské ochránkyně.¹⁰² Bohyně se též měly během boje objevovat a z prstů jim měly vystřelovat šípy. To mělo za následek, že jómští vikingové začali prohrávat. Na to Sigvaldi zareagoval tak, že z boje stáhl své jednotky a uprchl z boje, zatímco Búovy lodě dále bojovaly.¹⁰³ Búi po nějakou dobu nepřátelům odolával, ale pak se jako bezruký vrhl do hlubin se svým pokladem. Nedlouho poté byl i poslední odpor Vagna Ákasona potřen a jarl Hákon slavil vítězství.

Nato bylo lapeno třicet vzpurných jómských vikingů, kteří byli postupně popravováni Þorkelem Blátem (*Þorkell leira*). Počet popravených se vyšplhal na 18 a každý před svou exekucí předvedl své hrdinství tím, že dodržoval *Zákoník jómských vikingů*. V momentě, kdy chtěl Þorkel setnout Vagna Ákasona, kopnul ho Björn Velšan tak, že mu vypadl meč z ruky a Vagn se osvobodil.¹⁰⁴ Po tomto skutku je zbývajících 12 válečníků omilostněno. Poprava jómských vikingů se může zakládat na reálné události, kterou popisuje *Báseň na Hákona Þórleifa Rauðfeldarsona*.¹⁰⁵

Zvýšený zájem islandských pramenů vypovídajících o výpravě do Norska svědčí o tom, že dánská invaze představovala ve své době důležitou událost, která později zaujala významné místo ve skandinávských dějinách. Vítězný Hákon byl vnímán jako ochránce Norska a sjednotitel dříve rozděleného království.¹⁰⁶ *Sága o Knýtlinzích* komentuje situaci následovně: „Po tomto [po bitvě] se Norsko vymanilo z držav dánského krále.“¹⁰⁷ Je proto poměrně pozoruhodné, že žádná tehdejší báseň nezmiňuje krále Haralda Modrozuba, třebaže působení jarla Sigvalda a Dánů, kteří se po prohrané bitvě vracejí do svých domovů v Dánsku, jeho osobnost nenuceně připomínají.

V této chvíli musíme opět detailně prozkoumat další fantastické a literární prvky, které se v souvislosti s touto výpravou v dílech nacházejí:

101 *Jvs* xxxiii–xxxiv. Srov. s obětí krále Eiríka Óðinovi. Ostrov Prímsigð (nebo též Prímsignð), který se měl nacházet na sever od bojiště, byl identifikován jako dnešní ostrov Vigra (*Megaard* 1999, str. 33–6).

102 Tato nadpozemská bouře není jediná, která měla jómské vikingy potkat. *Fagrskinna* (*Fsk* xix) říká, že je u Jaðaru zastihla velká bouřka, navzdory níž dokázali zachránit všechny lodě.

103 Sigvaldi odplul se 35 loděmi, zatímco 25 jich zůstalo na místě (*ÓTC* xliiii; *ÓT* xc), což potvrzuje *Báseň na Hákona* (*Tindr Hákr* 4^{6–8}): „než mohl [panovník] vyklidit [od lidí] dvacet pět lodí.“ *Sága o jómských vikinzech* (*Jvs* xxxiv) oproti tomu říká, že se Sigvaldi do Dánska vracel s dvaceti čtyřmi loděmi.

104 Obdobně zachycuje situaci Saxo Grammaticus (*Saxo* X: 4.4), podle něhož Karlshefni (Vagn) kopne do popravičího. Jméno Karlshefni bylo pravděpodobně použito k zakrytí identity Vagna Ákasona z toho důvodu, že Vagnovi potomci byli ve 12.–13. století při sepisování díla v konfliktu s Absalonem, jehož sekretářem Saxo byl (*Megaard* 2000, str. 328). Pro potvrzení dánské státnosti byl upraven Sigvaldiho příběh tak, že Sigvaldi rovněž čelí popravě.

105 *Þjsk Hákr* 1^{5–8}: „(...) [Hákone,] poslal jsi Óðinovi devět vládců; havran požírá z darovaného těla; a díky tomu můžeš, králi, vládnout nad rozsáhlým územím.“ Jak Leszek Słupecki poukazuje, tato skaldská strofa může odrážet rituální popravu dánských velitelů Óðinovi, díky které se Hákon definitivně vzdal lenní závislosti (*Słupecki* 2006, str. 908).

106 Viz *Tindr Hákr* a *Þjsk Hákr*.

107 *Knýtll* v.

- Obětování Þorgerðe a Irpě, které vykonává jarl Hákon na ostrově Prímsigð. Jeho první náznaky se v legendě o jómských vikinzích objevují již v *Básni na Búa*, kde jsou bohyně popsány jako „ohavné obryně“, kterým z prstů šlehají šípy.¹⁰⁸ Rovněž Sigvaldi nazývá bohyně obryněmi (*flögð*). Množství pramenů, které o této dvojici vypovídají, svědčí o faktu, že se jejich kult mohl reálně pěstovat, a to zejména v oblasti Hálogalandu (dnešního Hålogalandu) v souvislosti s rodem Háleygjovců (*Háleygir*).¹⁰⁹ Jejich význam se mohl pohybovat na úrovni nižších božstev, podobně jako dísy nebo valkýry. V sáze se jejich ochranná moc projevuje bouřkou a šípy.

Jarl Hákon bohyni Þorgerðe nabízí lidskou oběť, kterou však odmítá.¹¹⁰ Jarl jí nabízí obětovat kohokoli „vyjma sebe a svých synů Eiríka a Sveina“.¹¹¹ Nakonec se bohyně spokojí se synem Erlingem, kterého svěřuje do rukou popravčího – otroka Skoftiho. Jedna možnost výkladu takové oběti je, že při prosbě o vítězství si obětník dokáže naklonit pohanské božstvo pouze velkou obětí, jako je vlastní syn nebo vlastní život v případě krále Eiríka.

Na druhou stranu, jarl Hákon je v celém korpusu královských a rodových ság znám jako mecenáš pohanství, kvůli čemuž je mnohdy vyličen negativně. I v *Sáze o jómských vikinzích* můžeme spatřit implicitní i explicitní zmínky, které ho snižují v očích křesťanského čtenáře.¹¹² Obětování bohyním můžeme chápat v kontextu díla jako špatný a zavrženíhodný čin. Bojování proti Hákonovi jakožto chráněnci záporných bohyní můžeme interpretovat jako statečný čin.

- Silná bouřka vyvolaná bohyněmi. Jako první používá motiv bouřky Tindr Hallkelsson ve své *Básni na Hákona*, třebaže jako metaforu na množství šípů.¹¹³ Tento literární prostředek (a potažmo celé dílo) mohl však později ovlivnit legendu o jómských vikinzích. V *Básni na Búa* se již nadpřirozená bouře dává do souvislosti s bohyněmi. V tomto díle se také poprvé objevuje vážení krup, kterým se měla dokazovat moc

108 ÞGísl *Búdr* 10¹⁻⁴.

109 Røthe 2007, str. 45. Jarl do tohoto rodu náležel a v *Sáze o jómských vikinzích* (*Jvs* xxxiv) nazývá Þorgerðe svojí patronkou (*fulltrúi*).

110 Podle *Saxona Grammatika* (*Saxo* X: 4.2) Hákon obětoval dva své syny.

111 *Jvs* xxxiv. Tímto se liší oběť krále Eiríka Óðinovi, který obětuje svůj život výměnou za mír v zemi.

112 Viz *Jvs* xxxiv. Jarl Hákon pokleká a modlí se směrem k severu, což je opak křesťanské dogmatiky, v níž jih znamená dokonalost. Temno, které bohyně doprovázejí, tvoří zjevný kontrast k jasnému Bohu, který je nejen v rané křesťanské skandinávské literatuře asociován s paprsky světla. A jistě ne náhodou je syn Erling starý sedm zim (podle verze obsažené v *ÓTOdd* xviii je mu devět zim). Sedmička byla šťastným číslem středověké křesťanské kultury, zatímco devítka byla šťastným číslem staroseverských mýtů.

113 Básník opisuje bitvu bouřkou a *vice versa*, viz Tindr *Hákd* 3¹⁻⁴: „Hrozivé krupobití hlomozu [šípů] se hnalo ve Viðriho počasí [v bitvě] (...).“ Ve skaldské poezii je běžné, že se „bitva“ opisuje pomocí „bouřky“.

Porgerð a Irpy.¹¹⁴

Je překvapivé, že o „zlé bouře“ a „neobvyklém zásahu krupobití“ píše také Saxo Grammaticus.¹¹⁵ Lze proto uvažovat nad tím, zda během boje opravdu nedošlo k bouře. Je však pravděpodobnější se domnívat, že Þórkel Gíslason a Saxo Grammaticus, kteří tvořili přibližně ve stejné době, čerpali z totožné islandské tradice, jejíž vývoj byl v době zápisu již dokončen. To by znamenalo, že hrdinství, které se objevuje v souvislosti s jómskými vikinky, nebylo ovlivněno rytířskou kulturou, nýbrž je autochtonního, skandinávského původu a staršího data.¹¹⁶

Ať je motiv bouře misinterpretací básně Tinda Hallkelssona či nikoli, jeho úloha je dobře patrná – umocňuje statečnost jómských bojovníků, kteří bojují navzdory nepříznivému počasí.

- Búiho skok přes palubu. Zakládá se pravděpodobně na reálné události, jak je patrné ze skaldských básní.¹¹⁷ Během následujících století ústní tradice připojila k této události dva fantastické prvky. Jedním z nich jsou truhly se zlatem, které s sebou měl Búi vzít při skoku, a druhým had, ve kterého se měl Búi přeměnit po svém skonu. Obě představy se objevují poprvé až v *Sáze o jómských vikinzech* a *Básni na jómské vikinky*.¹¹⁸ Zmínka o hadovi, který se zjevuje v Hjórunjavágu, se objevuje v jedné ze *ság o biskupech*, *Sáze o Guðmundu Arasonovi*, podle níž velký had zastoupí Guðmundovi cestu. Ten však hada polije svčcenou vodou, což mu způsobí smrt.¹¹⁹

Není jednoduché určit funkci těchto dvou literárních prostředků, které jsou pravděpodobně velmi pozdní. Více pozornosti si zaslouží fakt, že je Búiho skok hodnocen jako statečný čin. Je to dáno tím, že Búi raději zvolil dobrovolnou smrt, než aby se nechal bezbranný zabít nepřáteli.¹²⁰

114 ÞGísl *Búdr* 9¹: „Každá kroupa vážila unci (...).“ Srov. *Jvs* xxxiv: „A říká se, že když vážili kroupy na vahách, vážila každá unci.“ Staroseverská unce (*eyrir*) vážila přibližně 27 gramů.

115 *Saxo* X: 4.3.

116 Ačkoli rytířská kultura pravděpodobně podnítila zápis *Ságy o jómských vikinzech*. Rytířská kultura do Skandinávie začala pronikat na počátku 13. století a je spjata s norským králem Hákonem Hákonarsonem, který se mimo jiné zasadil o překlady rytířských románů do staroseverštiny, čímž stimuloval tvorbu skandinávských nápodob.

117 *Vagn Lv* 1⁷⁻⁸: „(...) zatímco Búi statečně skočil přes širokou palubu.“

Tindr Hákr 10¹⁻⁴: „Když [bojovníci na lodi] zjistili, že Búi (...) skáče přes palubu.“

118 *Jvs* xxxix: „A říká se, že se Búi přeměnil v hada a hlídá své zlaté truhly. Věříme, že je to kvůli tomu, že byl Hjórunjavágu spatřen had. A je také možné, že se nějaké zlé stvoření usadilo na zlatu a od té doby se zde zjevuje.“ *Bjbp Jóms* 37⁴⁻⁸: „(...) a od té doby [od Búova skoku přes palubu] mohli neohrožení lidé často spatřit dlouhého hada ležícího na prstenech.“ Búi je v básni zároveň nazýván „Zlatým“ (*Gullbúi*).

119 *GbpA* lxii.

120 Ve staroseverské literatuře není sebevražda příliš častým jevem. Naprosto analogickým příkladem může být závěr námořní bitvy u Svölðu, kdy přes palubu skočil norský král Óláf Tryggvason (*ÓT celvi*).

Fantastické prvky jsou výsledkem mnohočetných zpracování, ústní tradice a neporozumění předloh, třebaže na počátku mohly stát reálné události. A ačkoli je dnes pokládáme v některých příkladech za nadpřirozené, pro tehdejší recipienty mohly působit reálně.

Funkce takových prvků se může lišit. V menší míře mohou nést křesťanské přesvědčení. Hlavním důvodem jejich přítomnosti v dílech je oslava statečnosti jómských vikingů, kteří jsou vyobrazeni jako hrdinové. Jejich hrdinství má dokonce několik společných znaků s hrdinstvím legendárních hrdinů.¹²¹ Ale zatímco základními kritérii ryze pohanského hrdinství je získání slávy, tragická smrt a danost osudu, v legendě jómských vikingů bychom osud hledali marně. Osudovost je nahrazena vlastní vůlí, zbabělou či statečnou. To může být dáno křesťanskou věroukou, podle níž má duše možnost výběru mezi dobrem a zlem a není omezena osudem, jak tomu bylo v staroseverském pohanství. V ságové literatuře jsou též tendence oslavovat statečnost bojovníků, kteří bojovali proti jómským vikingům, a přičítat jim činy, jejichž pravdivost nelze ověřit.¹²² Třebaže mají heroizující prvky nejčastěji podobu implicitních důkazů statečnosti, v některých případech se můžeme setkat i s výroky, které statečnost jómských vikingů vyjadřují explicitně: „A bojovali tak statečně, že se někteří domnívají, že v Severních zemích nikdy nebyla taková bitva, která by se jí rovnala.“¹²³

7 – Shrnutí a závěr

Množství písemných pramenů, které nezávisle na sobě vypovídají o jómských vikinzech, je alarmující, a proto ho nelze přehlížet a interpretovat toto bojové bratrstvo pouze jako výmysl islandských zapisovatelů. Přestože pojem „jómští vikingové“ je umělý, může odrážet reálné ambice Dánů ovládnout obchodní stanici Wolin a reálné postavení města, které fungovalo jako prostředník mezi Skandinávií a Polskem. Existence skandinávské posádky ve městě nemůže být spolehlivě potvrzena ani vyvrácena, ačkoli se písemné prameny schodují, že k obsazení došlo. O přítomnosti dánské nadvlády nad městem lze spekulovat do roku 987, kdy se povaha pramenů mění, ačkoli tato práce připouští, že město mohlo setrvat v dánském područí až do roku 1000. To by naznačovalo, že kontrola města mohla trvat přibližně 20–30 let, což může být společně s faktem, že válečníci bojovali především v zahraničí, důvodem absence relevantních archeologických nálezů. Je rovněž

121 Legendární hrdinové i přeživší jómští vikingové měli být zakladateli mocných rodů, kterým dodávali v době zápisu ság autoritu, což značí, že takové osobnosti byly vnímány jako reálné.

122 Například *Největší sága o Óláfu Tryggvasonovi* (ÓT xc) informuje o významném Faeřanu Sigmundu Brestissonovi, který se měl vyznamenat v bitvě v Hjørungavágu: „Někteří lidé říkají, že Sigmund Brestisson z Faerských ostrovů byl v této bitvě na straně jarla Hákona a usekl Búovi obě ruce poté, co Búi zabil Þorsteina Dlouhána [Þorsteinn miðlangr].“

123 ÓTOdd xviii

těžké stanovit, zda se vojenská síla z toho města podílela na zahraničních výpravách, ale v případě výpravy do Norska je to pravděpodobné.

V literárních pramenech, které pojednávají o fenoménu jómských vikingů, se setkáváme s fantastickými prvky dvou typů. Prvky prvního typu (v *Příběhu o Styrbjørnu, švédském přeborníkovi*) nastiňují následující děj a jsou ryzími literárními prostředky, které mohou stavět na ústní tradici. Prvky druhého typu (v *Sáze o jómských vikinzích a královských ságách*) oproti tomu byly jistě vytvořeny ústní tradicí a slouží k oslavě statečnosti. Ze stejného důvodu se snažili zapisovatelé ság vytvořit z jómských vikingů samostatnou frakci, která nepodléhala nadvládě panovníků a hýbala politickým děním. V kontextu doby však takovou formu samostatnosti nemůžeme přijmout a jsme nuceni předpokládat, že pokud byla ve Wolinu posádka skandinávských bojovníků, pak šlo o dánské vojáky loajální dánskému králi.

8 – Bibliografické údaje pramenů a literatury

8. 1. PRAMENY

A – SKALDSKÁ POEZIE

JÓNSSON, Finnur (ed.) (1912a). *Den norsk-islandske skjaldedigtning : Første bind B1 Rettet Tekst*, København & Kristiania.

JÓNSSON, Finnur (ed.) (1912b). *Den norsk-islandske skjaldedigtning : Andet bind B2 Rettet Tekst*, København & Kristiania.

B – RUNOVÉ NÁPISY

JACOBSEN, LIS, MOLTKE (1942). *Danmarks Runeindskrifter: Text*, København.

SÖDERBERG, BRATE (1900–06). *Sveriges runinskrifter: I. Ölands runinskrifter*, Stockholm.

BRATE, Erik (1911–18). *Sveriges runinskrifter: II. Östergötlands runinskrifter*, Stockholm.

C - SÁGY

- Ágr* = Výťah ze ság o norských králích [*Ágrip af Nóregskonungasögum*], ed. a přel. M. J. DRISCOLL, London 2008.
- Eb* = Sága o lidech z Eyru [*Eyrbyggja saga*], ed. GUÐBRANDUR VIGFÚSSON, Leipzig 1864; česky: přel. LADISLAV HEGER, In: *Staroislandské ságy*, Praha 1965.
- Fsk* = *Fagrskinna*, ed. FINNUR JÓNSSON, København 1902–8.
- Fær* = Sága o Faeřanech [*Færeyinga saga*], ed. ÓLAFUR HALLDÓRSSON, Reykjavík 1987.
- Gautr* = Sága o Gautrekovi [*Gautreks saga*], ed. GUÐNI JÓNSSON, BJARNI VILHJÁLMSSON, FSN III, Reykjavík 1944.
- GbpA* = Sága o Guðmundu Arasonovi [*Guðmundar saga Arasonar*], ed. GUÐNI JÓNSSON, In: *Biskupa sögur II*, Akureyri 1953.
- Heiðr* = Sága o Hervaře (*Hervarar saga*), ed. a přel. JAN KOZÁK, Praha 2008.
- Jvs* = Sága o jómských vikinzích [*Jómsvíkinga saga*], ed. ÓLAFUR HALLDÓRSSON, Reykjavík 1969.
- Knýt* = Sága o Knýtlinzích [*Knýtlinga saga*], ed. CARL AF PETERSENS, EMIL OLSON, In: *Sögur Danakonunga*, STUAGNL xlv, København 1919–1925.
- ÓHHkr* = Snorri Sturluson: Sága o svatém Óláfu [*Saga Ólafs hins helga*], ed. NILS LIDER, H.A.HAGGSON, In: *Heimskringla Snorra Sturlusonar II*, Uppsala 1869; česky: přel. LADISLAV HEGER [Sága o svatém Olavu], Praha 1967.
- ÓT* = Největší sága o Óláfu Tryggvasonovi [*Saga Ólafs Tryggvasonar en mesta*], ed. ÓLAFUR HALLDÓRSSON, 3 vols., København 1958–2000.
- ÓTC* = Snorri Sturluson: Sága o Óláfu Tryggvasonovi [*Saga Ólafs Tryggvasonar*], ed. NILS LIDER, H.A.HAGGSON, In: *Heimskringla Snorra Sturlusonar I*, Uppsala 1870.
- ÓTFlat* = Sága o Óláfu Tryggvasonovi v knize Flateyjarbók [*Ólafs saga Tryggvasonar*], ed. GUÐBRANDUR VIGFÚSSON, C. R. UNGER, In: *Flateyjarbók: En samling af Norske Konge-sagaer I*, Christiania 1860.
- ÓTOdd* = Oddr Snorrason: Sága o Óláfu Tryggvasonovi [*Saga Ólafs Tryggvasonar af Oddr Snorrason munk*], ed. FINNUR JÓNSSON, København 1932.
- Styrb* = Příběh o Styrbjornu, švédském přeborníkovi [*Styrbjarnar þáttur Sviakappa*], ed. GUÐBRANDUR VIGFÚSSON, C. R. UNGER, In: *Flateyjarbók: En samling af Norske Konge-sagaer II*, Christiania 1862.

D – STŘEDOVĚKÉ LATINSKÉ TEXTY

- AdamusBremensis* = Adam Brémský: *Činy biskupů hamburského kostela* [*Magistri Adami Bremensis Gesta Hammaburgensis Ecclesie Pontificum*], ed. BERNHARD SCHMEIDLER. MGH SS rer. Germ. 2, Hannover – Leipzig 1917; česky: Přel. LIBUŠE HRABOVÁ. Praha 2009.
- HN* = Dějiny Norska [*Historia Norwegie*], ed. INGER EKREM, LARS BOJE MORTENSEN, København 2003.
- Saxo* = Saxo Grammaticus: *Činy Dánů* [*Saxonis Gesta Danorum*], ed. JØRGEN OLRİK, HANS RÆDER, København 1931.
- Sven* = Sven Aggesen: *Činy dánských králů* [*Sweni Aggonis Gesta Regum Danorum*], ed. GEORG WAITZ, MGH SS 29, Hannover 1892.
- Thietmar* = Dětmar Merseburský: *Kronika* [*Thietmari Merseburgensis episcopi Chronicon*], ed. ROBERT HOLTZMANN, MGH SRG N.S. 9, Berlin 1935; česky: Přel. BOŘEK NEŠKUDLA, JAKUB ŽITEK, Praha 2008.
- Widukind* = Widukind z Corvey: *Tři knihy o činech Sasů* [*Widukindi rerum gestarum Saxoniarum libri tres*], ed. GEORG WAITZ, MGH SRG [60.], Hannover 1882.

8. 2. LITERATURA

- Buko* 2005 = BUKO, Andrzej. Unknown revolution: Archaeology and the beginnings of the polish state. In: CURTA, Florin (ed.). *East Central and Eastern Europe in the Early Middle Age*. Ann Arbor, 2005: 162–178.
- Buko* 2008 = BUKO, Andrzej. *The Archaeology of Early Medieval Poland: Discoveries, Hypotheses, Interpretations*. Leiden 2008.
- Košnar* 1969 = KOŠNAR, Lubomír. Doslov. In: HOLGER, Arbman. *Vikingové*. Praha, 1969: 139–169.
- Megaard* 1999 = MEGAARD, John. Hvor sto “Slaget i Hjörungavágr”? Jomsvikingeberetningens stedsnavn og Sæmundr fróði. In: *Alvíssmál: Forschungen zur mittelalterlichen Kultur Skandinaviens* 9. Berlin, 1999: 29–54.
- Megaard* 2000 = MEGAARD, John. Vagn Ákesons vekst og fall. In: BARNES, Geraldine; ROSS, Margaret Clunies (ed.). *Old Norse Myths, Literature and Society*:

Proceedings of the 11th International Saga Conference 2–7 July 2000, University of Sydney. Sydney, 2000: 327–33.

Mishin 1996 = MISHIN, Dmitrij (přel.). Ibrahim ibn Ya'qub at-Tartushi's account of the Slavs. In: *Annual of Medieval Studies at the Central European University 1994–1995*, Budapest, 1996: 184–99.

Petrulevich 2009 = PETRULEVICH, Alexandra. On the etymology of at Jóni, Jumne and Jónsborg. In: *Namn och bygd* 97, Uppsala, 2009: 65–97.

Roesdahl 1991 = ROESDAHL, Else. *The Vikings*. Přel. Susan Margeson, Kirsten Williams. London 1991.

Røthe 2007 = RØTHE, Gunnhild. Þorgerðr Hölgabrúðr: The fylgja of the Háleygjar Family. In: *Scripta Islandica: Isländska sällskapets årsbok*, 58. Uppsala, 2007: 33–55.

Shupecki 2000 = SŁUPECKI, Leszek P. Jómsvíkingalög, Jómsvíkinga, Jomsborg/Wolin and Danish Circular Strongholds. In: URBAŃCZYK, P. (ed). *The Neighbours of Poland in the tenth Century*, Warsaw, 2000: 49–59.

Shupecki 2006 = SŁUPECKI, Leszek P. Facts and Fancy in Jómsvíkinga saga. In: MCKINNELL, John S., ASHURST, David, KICK, Donata (ed.). *Preprint Papers of the 13th International Saga Conference, Durham and York 6th–12th August 2006 : The Fantastic in Old Norse Icelandic Literature*. Durham, 2006: 906–15.

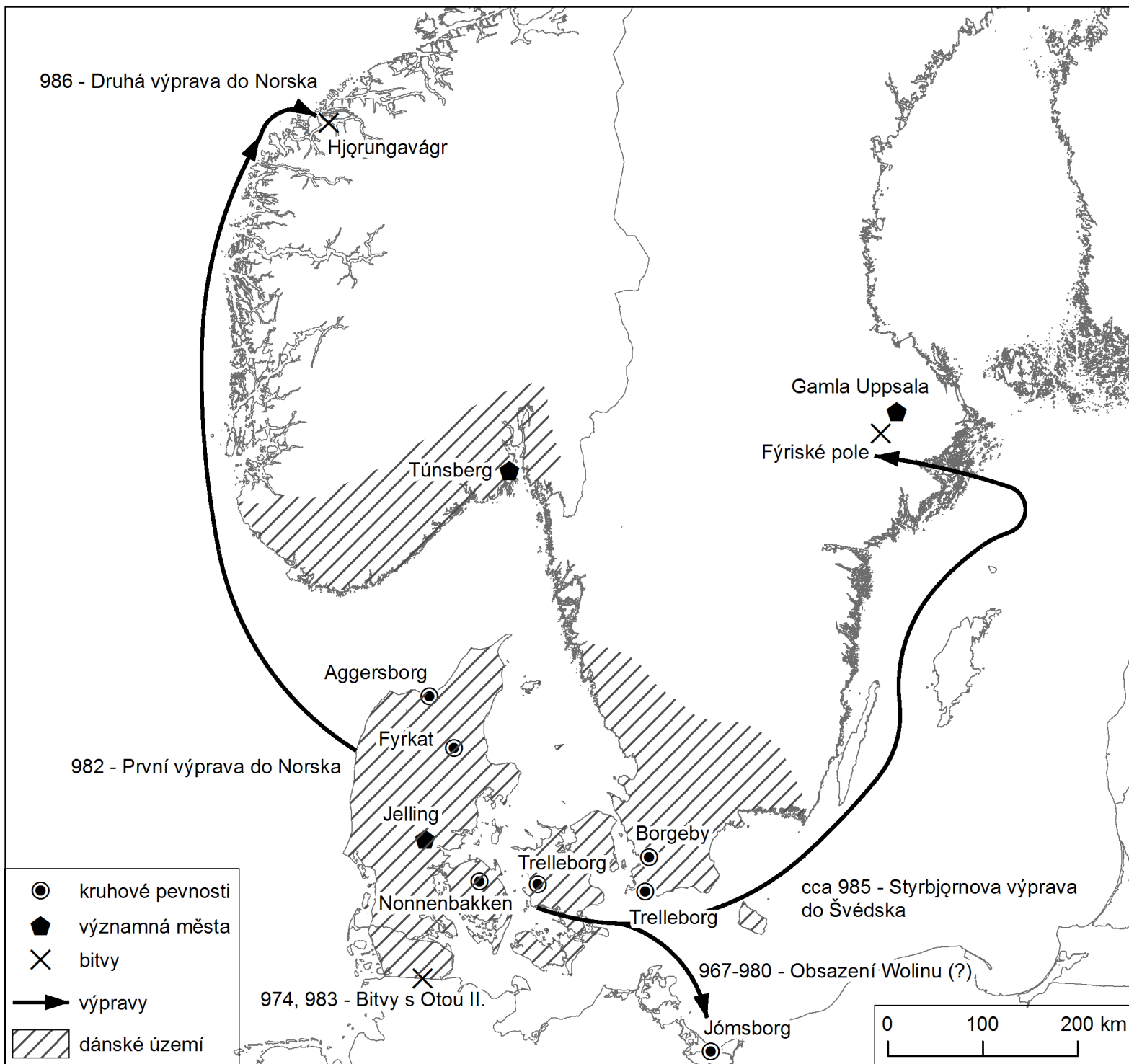

Fig. 1. Mapa Skandinávie za vlády krále Haralda Modrozuba (958–987). Za pomoc při tvorbě mapy děkuji Janu Erbovi.

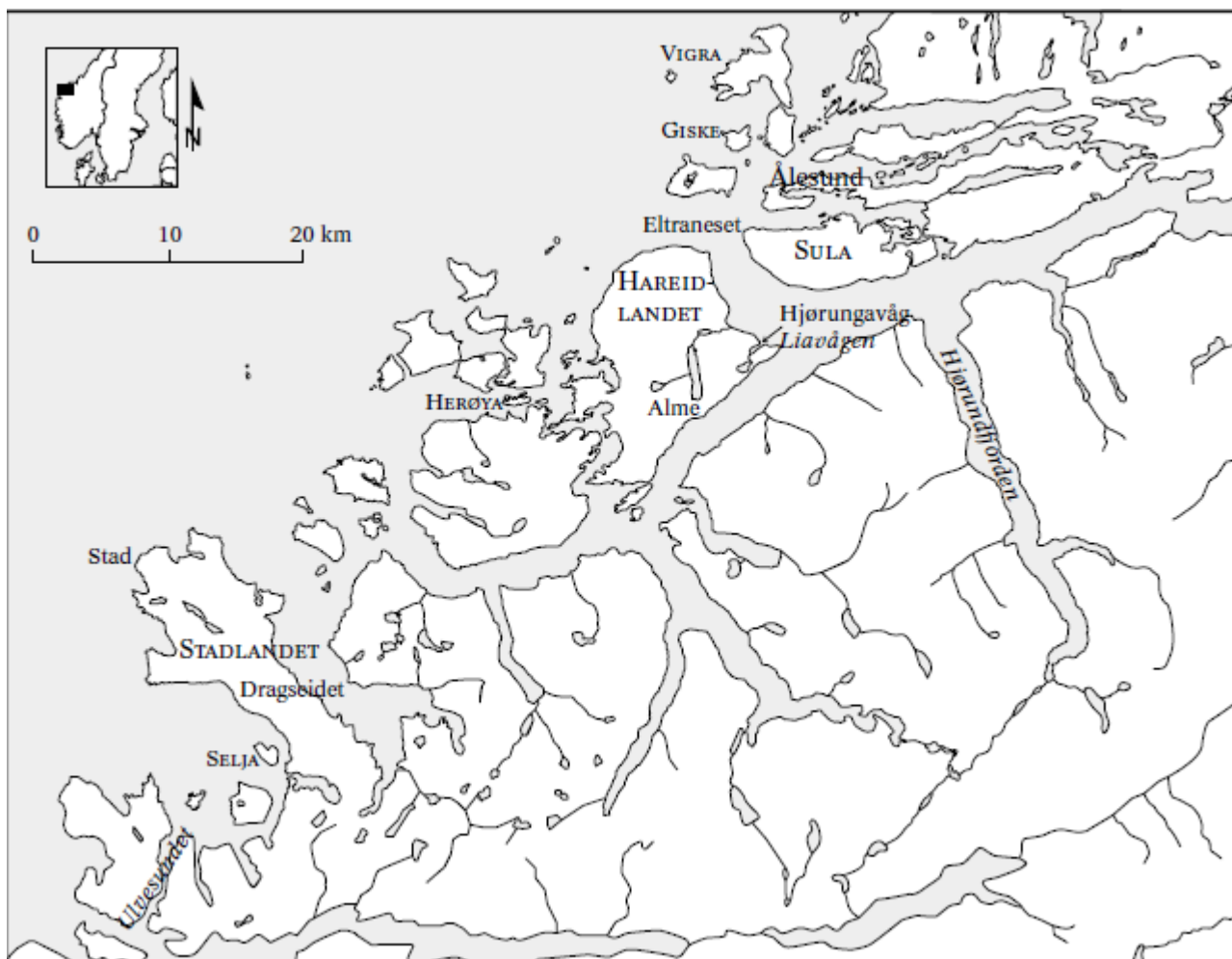

Fig. 2. Převzato z *Megaard* 1999, str. 30. Oblast, v níž se odehrála bitva u Hjørungavágu.

SEZNAM BIBLOGRAFIE

Polská literatura

- WACHOWSKI, Kazimierz. *Jomsborg: Normannowie wobec Polski w wieku X: studium historyczne*. Prace Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, Wydz. II, nr 11, Warszawa, 1914: 1–31.
- WACHOWSKI, Kazimierz. Olaf Tryggwason na Pomorzu (Normannowie wobec Polski w w. X). In: *Sprawozdania z posiedzeń T. N. W.* 7, Warszawa 1914.
- WACHOWSKI, Kazimierz. Burisleifr (Mieszko i Chrobry w sagach islandzkich). In: *Straż nad Wisłą*, vol. 4/5, 1921: 10–13.
- WACHOWSKI, Kazimierz. Norwegowie na Pomorzu za Mieszka I. In: *Kwartalnik Historyczny* 45, 1931: 181–210.
- ZAKRZEWSKI, Stanisław. *Bolesław Chrobry Wielki*, Lwów, 1925: 149–168.
- KOCZY, Leon. Jomsborg. In: *Kwartalnik Historyczny* 46, 1932: 277–287.
- KOCZY, Leon. *Związki małżeńskie Piastów ze Skandynawami*, Poznań 1933.
- KOCZY, Leon. *Polska i Skandynawia za pierwszych Piastów*, Poznań 1934.
- SAWICKI, Stanisław. O źródłach staronordyjskich. In: *Przegląd Historyczny* 34, 1937: 205.
- WIDAJEWICZ, Józef. Najdawniejszy piastowski podbój Pomorza. In: *Slavia Occidentalis* 10, 1931: 13–117.

- WIDAJEWICZ, Józef. Przy ujściu Odry w drugiej połowie X wieku. In: *Prace Komisji Historycznej PTPN* 8, part 5, Poznań 1935.
- WIDAJEWICZ, Józef. Kontakty Mieszka I z państwami nordyjskimi. In: *Slavia Antiqua* 4, 1954: 131.
- LABUDA, Gerard. Legenda Jomsborga. In: *Sprawozdania PTPN* 34, 1946: 38–39.
- LABUDA, Gerard. Slavs in Early Mediaeval Pomerania and their relations with Scandinavians in the 9th and 10th Centuries. In: *Poland at the 9th International Congress of Historical Sciences in Stockholm*, Warszawa, 1960: 61–80.
- LABUDA, Gerard. Polska a Skandynawia w IX–X wieku. In: *Początki Państwa Polskiego*, 2, Poznań, 1962: 299–316.
- FILIPOWIAK, Władysław. *Wolin-Jomsborg. En vikingatids handelsby i Polen*, Roskilde.
- FILIPOWIAK, W., GUNDLACH, H. (1992). *Wolin-Vineta. Die tatsächliche Legende vom Untergang und Aufstieg der Stadt*, Rostock 1991.
- SŁUPECKI, Leszek P. Jómsvikingalög, Jómsvíkings, Jomsborg/Wolin and Danish Circular Strongholds. In: URBAŃCZYK, P. (ed). *The Neighbours of Poland in the tenth Century*, Warsaw, 2000: 49–59.

Norská literatura

- LUNDEN, Kåre. Slaget ved Hjørungavåg – Dikting, historie, nasjonal myte. In: *Middelalderforum – Forum mediavale*, 13, 3/4, Oslo, 1986: 86–96.
- HELLE, Knut. Jomsvikingslaget - islandsk heltedikting? In: *Kongsmenn og krossmenn: Festskrift til Grethe Authén Blom*, Trondheim, 1992: 167–194.
- MEGAARD, John. Hvor sto “Slaget i Hjørungavågr”? Jomsvikingeberetningens stedsnavn og Sæmundr fróði. In: *Alvíssmál: Forschungen zur mittelalterlichen Kultur Skandinaviens* 9. Berlin, 1999: 29–54.
- LARSEN, Stein U. (ed.). Striden om stedet: Hjørungavåg-slaget i norsk historie og kulturdebatt, Ålesund 2006.

Dánská literatura

- STENSTRUP, Johannes. *Normanerne* 3, København, 1882: 449.
- STENSTRUP, Johannes. *Venderne og de Danske for Valdemar den Stores tid*, København, 1900: 36–37.
- LARSEN, Sofus. Jomsborg, dens Beliggenhed og historie. In: *Aarboeger for nordisk oldkyndighed og historie* 17, 1927, 1–138.
- BANDLIEN, Bjørn. Olavskrigere og jomsvikinger: Norske broderskap omkring 1200. In: JENSEN, J. M. (ed). *Broderliste, broderskab, korstog*, Odense, 2006: 183–200

Švédská literatura

- WEIBULL, Lauritz. *Kritiska undersökningar i nordens historia omkring år 1000*, Lund, 1911: 178–95.

Anglická literatura

CROSS, Samuel H. Scandinavian-Polish relations in the late tenth century. In: *Studies in honour of Hermann Collitz*, Baltimore, 1930: 114–140.

Německá literatura

SNIPPET, Felix Niedner. *Die Geschichten von den Orkaden, Dänemark und der Jomsburg*. Thule XIX, Jena 1924.

DOMIZLAFF, Georg. *Die Jomsburg. Untersuchungen über die Seeburg der Jomswikinger*. Leipzig 1929.

JÄNICHEN, Hans. *Die Wikinger im Weichsel- und Odergebiet*. Leipzig 1938.

KUNKEL, Otto; WILDE, Karl A. *Jumne, Vineta, Jomsburg, Julin, Wollin: 5 Jahre Grabungen auf dem Boden der wikingerzeitlichen Großsiedlung am Dievenowstrom 1934–1939*. Stettin 1941.

MOHR, Lutz; KLAUSE, Harald Krause. *Die Jomsburg in Pommern: Geschichte und Technik einer verschollenen Wikinger-Seefeste*. Essen 2002.

MOHR, Lutz. Die Jomswikinger – eine nordische Kriegergemeinschaft vor 1000 Jahren in Pommern. In: *Stier und Greif: Blätter zur Kultur- und Landesgeschichte in Mecklenburg-Vorpommern*, 16, Schwerin 2003: 19–37.

PŘEKLAD PRAMENŮ TYPU A a B

SKALDSKÉ BÁSNĚ

Anon (*Fsk*) [Jómský viking před popravou; cca rok 986]: „Na jaře jsem způsobil jarlovi jizvu. To jsem udělal tehdy, ale toto je nyní.“ (*Jónsson* 1912a, str. 175)

Anon (*Styrb*) 1 [Kentaur v Jómsborgu]: „Hild boje stojí každé ráno pod rudým štítem, nyní určují vítězné děvy Dánů tvrdé hry mečů; jako všichni musíte bojovat se zlým otcem Baldra, temným Høðem. Krutý Óðin chce vybírat padlé.“ (*Jónsson* 1912a, str. 176)

Anon (*Styrb*) 2 [Dánové vůči Styrbjornovi; cca rok 980]: „Jutové nechtějí odvádět poplatků za lodě, dokud stojí Styrbjornovo zvíře břehů u země. Nyní král Dánska odešel mezi vojsko statečných mužů; byv stížen pohromou musí žít bez země a lid.“ (*Jónsson* 1912a, str. 176)

Anon (*Styrb*) 3 [Rudovousý muž ve Styrbjornově tábořišti; cca rok 985]: „Styrbjorn, ničitel náramků, který ohrožuje mír, mě nenechá na pokoji; jsem našťvaný na hybatele oceli. Tato setba nakonec naučí vojsko lačné po vítězství zavazovat si rány. Lipová kopí proslavených lidí jsou rudá.“ (*Jónsson* 1912a, str. 176)

Arn *Hryn* 12: „Králi, šel jsi s plamenem skrze špatný lid; tehdy byla lidem souzena smrt; ničiteli zlodějů, rozdělal jsi vysokou záři plamene na jihu v Jómu. Pohanský lid se vůbec neodvážil bránit

síně v široké pevnosti; králi, v srdce městského lidu jsi zasadil jasným ohněm ránu strachu.“

Arn Magndr 8¹⁻⁴: „Král poté vykonal bouři zbraní, kterou Slované pamatují; panovník opálil temná těla zločinců v Jómu. (...)“

Eskál Vell 34¹⁻⁴: „V boji statečný a hbitý Búi, který šel od jihu do Gunnarova hřmotu společně s ohelmeným Sigvaldim, nabízel bitvu.“

Eskál Vell 35¹⁻⁴: „Nechránily pevně šité košile bitevních bříz obry luků v Hogniho přšce hřmotu Vysokého.“

Eyv Hál 13: „Působitelé Yngvifreyova zranění neměli shledání brzkého rána za šťastné, když vládcové země vypluli směrem k Ostrovním Dánům.“

Eyv Hál 14¹⁻⁴: „Když elf s mečem vedl od jihu mořského hřebce k jejich vojsku.“

Vagn Lv 1: „Sigvaldi nás vedl pod kyj, ale zlomyslný zbabělec šel domů do Dánska; zamýšlí rychle padnout do objetí své přítelkyně, zatímco Búi statečně skočil přes širokou palubu.“

Vígf Hák 1: „Nebylo jednoduché útočit na Vagna, u nějž jsem viděl se rozbíjet Geitiho dveře rozštěpené mečem; Hognova bouře hlasitě řinčela; donucovateli Gunnina štíhlého ledu, šli jsme do boje proti lodi dánského mladíka; let kopí byl drsný.“

Vígf Lv: „Máme před sebou dobrou hru, ale přítel ostýchavé ženy pórků dlí doma; blíží se hrozné počasí Víðriho berly; tvrdím, že si záletník užívá vřelého úkrytu pod teplými ženinými pažemi; zkráslujeme kopí; on čeká něco jiného.“

ÞHjalt Lv 1: „Strážce lidu měsíců, večery jezdící kuň, jenž má hlad, se vydal na západ k valům hradu na Fýrské pole. Zde dal Eirík ve hřmotu kopí vlkům bojový strom slunce lyže řek, tato zvěst je prosta vychloubání.“

ÞHjalt Lv 2: „Rázným žadatelům postelí ryb skal špatně dopadla vikinská toulka z domova do Švédska. Nyní žije jen jejich nesčetné vojsko, které se rozprchlo. Měli více vojáků a jejich lapení bylo dobrým činem.“

Þjsk Hák 1: „Hákone, neznáme pod měsíční cestou žádného jarla, který by nad tebe vynikal; strom Rány bitvy pozvedl [svou pověst] v bitvě; poslal jsi Óðinovi devět vládců; havran požírá z darovaného těla; a díky tomu můžeš, králi, vládnout nad rozsáhlým územím.“

ÞKolb Eirdr 1: „A skutečně z jihu přišly velké válečné příběhy o železných stromech; znamenití hospodáři se obávali velké nouze; strom oře Sveiðiho pole se dozvěděl, že loď Dánů, jež měly dlouhé brlení, byly vytaženy na jihu na vodu.“

ÞKolb Eirdr 2: „Javor štítu nechal mnoho *snekkji* a *skeiðu* [lodí], stejně jako *knorrů*, zaznít o vlnobití, – na pochvalu bohatá skaldova píseň se rozrůstá –, když nemalý tužitel hrotů začal obklopovat zemi svého otce štíty; okolo země bylo mnoho lip [kopí chránících zemi].“

ÞKolb Eirdr 3: „Děsu znalý [obávaný] jarl, který spustil koně lodních planěk na moře, se vydal s velmi vysokými stěžni naproti Sigvaldovi; mnoho rukojetí vesel se třáslo, zatímco se utěšitelé supů ran, kteří rozčísli moře listy vesel, vůbec nebáli smrti.“

ÞKolb Eirdr 4: „Ale štíhlé dánské lodě pluly mořskou zemí proti [králi] do boje, – branné vojsko utíkalo dlouhou cestu podél pobřeží –, z nichž jarl pobil většinu vyslanců hojného zlata v Moeri; oř okraje [paluby] se hnal s hromadou mrtvol.“

Þskúm Lv 1: „Mám [kyj] v ruce k rozbití hlavy, ke zničení Búových kostí, k Sigvaldovu neštěstí[, k zabití vikingů, k Hákonově ochraně]. Dubový kyj bude, budeme-li živi, přinášet pohromu Dánům.“

RUNOVÉ NÁPISY

Öl 1: „Tento kámen je umístěn na památku Sibbiho Dobrého, Fuldarova syna, a jeho zástup umístěný v (...). Většina lidí ví, že strom Þrúð nepřítelství, statečný muž, jehož doprovázely nejskvělejší skutky, leží ukryt ve své mohyle. Nikdy nebude takový silný rozbrojník, méně zhoubný Viður kočáru rozlehle země Endila, vládnout v dánských zemích. [...]“

Ög 81: „Dobry muž Gulli měl pět synů. Statečný a odvážný muž Ásmund padl na Fýru; Qzur zemřel na východ v Řecku; Hálfdan byl zabit na Hólmu; Kári byl [zabit] na Oddu a také Búi je mrtev.“

DR 42: „Tento pomník přikázal na památku svého otce Gorma a své matky Þyrvé vztyčit král Harald - ten Harald, který si podmanil celé Dánsko i Norsko a udělal z Dánů křesťany.“

DR 55: „Tófa/Tóva, Mistivova [Mstivojova] dcera, žena Harald Dobrého Gormssona, nechala postavit památník na památku své matky.“

DR 279: „Saxi umístil tento kámen na památku Ásbjorna, svého společníka, syna Tófy/Tóky. Neutekl od Uppsaly, nýbrž zabíjel, dokud měl zbraň [v ruce].“

DR 295: „Áskel umístil tento kámen na památku Tókiho Gormssona, svého věrného pána, který neutekl od Uppsaly. Stateční muži umístili na památku svého bratra runami podepřený kámen na pahorku. Oni šli Gormovu Tókimu nejbliže.“

DR 296: „Ásgaut vztyčil tento kámen na památku Erra, svého bratra, který byl následovníkem [dosl. příjemcem domů] Tókiho. Nyní necht' stojí kámen na pahorku.“

DR 297: „Ásbjorn, následovník [dosl. příjemce domů] Tókiho, umístil tento kámen na památku Tókiho, svého bratra.“